

*Załącznik do Uchwały nr XLV/327/2021
Rady Miejskiej w Kętrzynie
z dnia 25 listopada 2021r.*

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA KĘTRZYN NA LATA 2022-2025

SPIS TREŚCI

<i>1. WSTĘP</i>	<i>3</i>
<i>2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>4</i>
<i>3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ</i>	<i>18</i>
<i>4. FORMY OCHRONY PRAWNEJ ZABYTKÓW</i>	<i>19</i>
<i>5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO</i>	<i>23</i>
<i>6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO GMINY</i>	<i>47</i>
<i>7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT</i>	<i>66</i>
<i>8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>68</i>
<i>9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>75</i>
<i>10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>76</i>
<i>11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</i>	<i>77</i>

1. WSTĘP

CEL OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA KĘTRZYN

Podstawowym, ogólnie pojętym założeniem niniejszego „Programu opieki nad zabytkami Miasta Kętrzyn na lata 2022 – 2025” jest ukierunkowanie polityki Samorządu Gminnego, służącej podejmowaniu planowanych działań dotyczących finansowania, inicjowania, wspierania oraz koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jest to uzupełniający dokument w stosunku do innych aktów planowania gminnego. Zadaniem Programu jest także organizacja działań edukacyjnych i wychowawczych wobec miejscowej społeczności. Dla realizacji powyższego założenia niezbędna jest realizacja szczegółowych celów określonych w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o *ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, do których należą:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami;

- zapoznanie z zasobami dziedzictwa kulturowego, historią i zabytkami Gminy, w tym także rozróżnienie obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa i figurujących w ewidencji zabytków;
- wspieranie działań zmierzających do pozyskania środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków przy sporządzaniu i zmianie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Ochrona zabytków, dawnych materialnych i niematerialnych dóbr kultury jest obowiązkiem konstytucyjnym Państwa. W myśl art. 5 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...). Istotnym elementem tego dziedzictwa są zabytki, które w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż „obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne”, z kolei art. 6 Konstytucji stanowi, że „...Rzeczpospolita Polska, stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (...)”.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (T.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 710; zm.: Dz. U. z 2021 r. poz. 954).

Obowiązująca ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła pojęcia ochrony i opieki nad zabytkami. Zgodnie z art. 3, użyte w ustawie określenia oznaczają:

- 1) zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo

minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;

- 2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt. 1;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt. 1;
- 4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

- 11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;
- 15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Zgodnie z art. 89 organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Wojewódzki Konserwator Zabytków.

W art. 4 zapisano, iż ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;

- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Art. 5 wskazuje, iż opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Szczegółowo określone obowiązki samorządu w stosunku do obiektów zabytkowych objętych ochroną, których samorząd jest właścicielem lub posiadaczem zawarte są w następujących artykułach: 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71, 72.

Na mocy art. 21 ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Art. 22 ust. 4 stwierdza, iż „Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.”. W ust. 5 tego artykułu zapisano, iż w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Jak wspomniano art. 87 ustawy określa obowiązek samorządu, dotyczący sporządzania i uchwalania gminnego programu opieki nad zabytkami:

- program winien być opracowany na okres 4 lat,
- program służy celom określonym w Ustawie,
- program przyjmuje rada gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
- z realizacji programu władze gminy sporządzają co 2 lata sprawozdanie, które przedstawiane jest radzie gminy.

Artykuły 18 i 19 nakazują samorządom uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Dodatkowo należy wskazać odniesienia do zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, zawarte w następujących aktach prawnych:

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (T.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1372; zm.: Dz. U. z 2021 r. poz. 1834.).

- *art. 7 ust. 1 pkt. 9*

„Zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

9) kultury w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.”

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (T.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 741; zm.: Dz. U. z 2021 r. poz. 784, poz. 922 i poz. 1873.).

Na mocy ustawy w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się m.in.: wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1. ust. 2, pkt 4). Ustawa określa, iż studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego powinno w swej treści zawierać następujące elementy:

- uwzględnianie stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10, ust. 1, pkt 4),
- określenie obszarów i zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10, ust. 2, pkt 4).

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego będącym aktem prawa miejscowego ustawa nakazuje obecność następujących elementów:

- obowiązkowe określenie zasad ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego (art. 15, ust. 2, pkt 3),
- obowiązkowe określenie zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 15, ust. 2, pkt 4),
- określa się, w zależności od potrzeb, granice pomników zagłady oraz ich stref ochronnych, a także ograniczenia dotyczące prowadzenia na ich terenie działalności gospodarczej, określone w ustawie z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (art. 15, ust. 3, pkt 6).

Wymagania w zakresie ochrony zabytków uwzględnia się również na szczeblach wojewódzkim i krajowym planowania przestrzennego (art. 39, ust. 3, pkt 2, ust. 2, pkt 2). Projekt zarówno planu miejscowego, jak i planu województwa wymaga uzgodnienia z właściwym Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art. 51. ust. 1. wskazuje, że sprawach ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego decyzje wydają w odniesieniu do:

- 1) inwestycji celu publicznego oznaczeniu krajowym i wojewódzkim - wójt, burmistrz albo prezydent miasta w uzgodnieniu z marszałkiem województwa;
- 2) inwestycji celu publicznego oznaczeniu powiatowym i gminnym - wójt, burmistrz albo prezydent miasta;
- 3) inwestycji celu publicznego na terenach zamkniętych - wojewoda.

Zgodnie z art. 53 ust. 2 pkt.2 powyższe decyzje wydaje się po uzgodnieniu z: wojewódzkim konserwatorem zabytków - w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony zabytków, o których mowa w art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Art. 64. ust. 1. wskazuje, że przepisy art. 51 ust. 3, art. 52, art. 53 ust. 3-5a i 5d, art. 54, art. 55 i art. 56 (wszystkie związane z zasadami lokalizacji inwestycji celu publicznego) stosuje się odpowiednio do decyzji o warunkach zabudowy.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (T.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1333; zm.: Dz. U. z 2020 r. poz. 471 i poz. 2320 oraz z 2021 r. poz. 11, poz. 234, poz. 282 i poz. 784.).

W myśl tej ustawy jej przepisy nie naruszają przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2. , ust 2 pkt. 3).

W art. 5, ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 ustawa stwierdza, iż obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń zapewniające ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstępnie

od obowiązujących przepisów techniczno-budowlanych, o których mowa w art. 7 ustawy (art. 9, ust. 3, pkt 4).

Wg art. 30 ust. 2 w stosunku do prac budowlanych przy obiektach oraz obszarach niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, wymagane jest zgłoszenie do właściwego organu. W zgłoszeniu należy określić rodzaj, zakres i sposób wykonywania robót budowlanych oraz termin ich rozpoczęcia. Do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie, o którym mowa w art. 32 ust. 4 pkt. 2, oraz, w zależności od potrzeb, odpowiednie szkice lub rysunki, a także pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami. W razie konieczności uzupełnienia zgłoszenia właściwy organ nakłada, w drodze postanowienia, na zgłaszającego obowiązek uzupełnienia, w określonym terminie, brakujących dokumentów, a w przypadku ich nieuzupełnienia – wnosi sprzeciw, w drodze decyzji. Zgodnie z art. 32 ust. 1:

1. Pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego może być wydane po uprzednim:

- 1) przeprowadzeniu oceny oddziaływania przedsięwzięcia na środowisko albo oceny oddziaływania przedsięwzięcia na obszar Natura 2000, jeżeli jest ona wymagana przepisami ustawy z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko,
- 2) uzyskaniu przez inwestora, wymaganych przepisami szczególnymi, pozwoleń, uzgodnień lub opinii innych organów,
- 3) wyrażeniu zgody przez ministra właściwego do spraw energii – w przypadku budowy lub rozbiórki gazociągu przesyłowego, linii przesyłowej elektroenergetycznej albo rurociągu dalekosiężnego ropy naftowej lub produktów naftowych, a także gazociągu, linii elektroenergetycznej albo rurociągu ropy naftowej lub produktów naftowych dochodzących do granicy Rzeczypospolitej Polskiej.

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie

tych robót, wydane go przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (art. 39, ust. 1).

Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39, ust. 2).

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39, ust. 3).

Katalog działań budowlanych, w stosunku do których niewymagane jest pozwolenie na budowę, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu określają kolejno art. 29, 29a, 30, 31 ustawy Prawo Budowlane. W stosunku do zamierzeń, które wymagają jedynie zgłoszenia zgodnie z art. 30 ust. 7 ustawy właściwy organ może nałożyć w drodze decyzji obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 29 ust. 7 stwierdza, że roboty budowlane, o których mowa w ust. 1–4, wykonywane:

1) przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków – wymagają decyzji o pozwoleniu na budowę,

2) na obszarze wpisanym do rejestru zabytków – wymagają dokonania zgłoszenia

– przy czym do wniosku o decyzję o pozwoleniu na budowę oraz zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774, 1668).

Zgodnie z zapisami art. 7 tej ustawy wprowadzone zostaje pojęcia audytu krajobrazowego. Identyfikuje on krajobrazy występujące na całym obszarze

województwa, określa ich cechy charakterystyczne oraz dokonuje oceny ich wartości (także pod kątem walorów zabytkowych i krajobrazu kulturowego).

Art. 8 ustawy wskazuje zmiany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (T.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1057; zm.: Dz. U. z 2019 r. poz. 2020 oraz z 2021 r. poz. 1038, poz. 1243 i poz. 1535.).

Określa ona, iż wśród zadań publicznych znajdują się działania m.in. w zakresie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (art. 4, ust. 1, pkt 16). Regulacje z tym związane zawarte są w art. 19, który określa prawa i obowiązki mieszkańców w zakresie realizacji wybranych przez nich działań, zarówno w ramach inicjatyw lokalnych, jak i za pośrednictwem organizacji pozarządowych lub innych podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy. Artykuł precyzuje też, iż jednostka samorządu terytorialnego zawiera na czas określony umowę o wykonanie inicjatywy lokalnej z wnioskodawcą.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1973).

Zgodnie z zapisami art. 71 ust. 3 tej ustawy przeznaczenie i sposób zagospodarowania terenu powinny w jak największym stopniu zapewniać zachowanie jego walorów krajobrazowych. Dotyczy to także krajobrazu kulturowego.

Art. 101 ust. 1 określa, iż ochrona powierzchni ziemi polega m. in. na zachowaniu wartości kulturowych, z uwzględnieniem zabytków archeologicznych.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1098).

Jednym z celów ochrony przyrody jest ochrona walorów krajobrazowych, zieleni w miastach i wsiach oraz zadrzewień (art. 2, ust. 2, pkt 5). Jako jedną z form ochrony przyrody w tym jej immanentnego składnika, jakim jest krajobraz ustawa ta przyjmuje w art. 6, ust. 1, pkt 3 park krajobrazowy. Zgodnie z art. 16, ust. 1: park krajobrazowy obejmuje obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe oraz walory krajobrazowe w celu zachowania, popularyzacji tych wartości w warunkach zrównoważonego rozwoju. Zarówno utworzenie parku

krajobrazowego, jak i nadanie mu statutu należą do prerogatyw sejmiku wojewódzkiego (art. 16, ust. 3, ust. 5).

Art. 83a wskazuje, że zezwolenie na usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków wydaje wojewódzki konserwator zabytków.

Zasady naliczania opłat za usunięcie drzew i krzewów przedstawiono w art. 84-87 ustawy i zgodnie z art. 84 ust. 8 decyzję w tych sprawach podejmuje właściwy organ do wydania zezwolenia (w tym także konserwator zabytków).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (T.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1899; zm.: Dz. U. z 2021 r. poz. 815.).

W świetle art. 6 pkt 5 jednym z celów publicznych tej ustawy jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 13, ust. 4 jasno określa, że: sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 13 ust. 5 stwierdza, że sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Cenę nieruchomości lub jej części (wyznaczonej zgodnie z art. 67) wpisanej do rejestru zabytków obniża się o 50% (zgodnie z art. 68 ust. 3). Właściwy organ może, za zgodą odpowiednio wojewody albo rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę. Identyczny zapis stosuje się w przypadku opłaty z tytułu użytkowania wieczystego, jeżeli nieruchomość gruntowa została wpisana do rejestru zabytków (art. 73, ust. 4) oraz w przypadku opłaty z tytułu trwałego zarządu (art. 84, ust. 4).

Zgodnie z art. 96 ust. 1. podziału nieruchomości dokonuje się na podstawie decyzji wójta, burmistrza albo prezydenta miasta zatwierdzającej podział, z uwzględnieniem ust. 1a, stwierdzającego, że odniesieniu do nieruchomości wpisanej

do rejestru zabytków decyzję, o której mowa w ust. 1, wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (T.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1170; zm.: Dz. U. z 2018 r. poz. 2244 oraz z 2021 r. poz. 401, M. P. z 2019 r. poz. 738 i poz. 1020 oraz z 2020 r. poz. 673 i poz. 1002).

Na podstawie art. 7, ust. 1, pkt 6 ustawa zwalnia od podatku od nieruchomości: grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

Ustawa dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (T.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194; zm.: Dz. U. z 2019 r. poz. 2020.).

Według zapisów tej ustawy zarówno państwo (art. 1 ust. 2) jak i organy jednostek samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4) sprawują mecenat nad działalnością kulturalną polegający m.in. na wspieraniu i promocji opieki nad zabytkami.

Do powyższych ustaw należy dołączyć akty prawne, które w całej swojej treści odnoszą się do zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego. Są to:

- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 2020 r. poz. 902),
- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1479),
- ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (T.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 164; zm.: Dz. U. z 2019 r. poz. 2020),
- ustawa z dnia 7 maja 1999 r. o ochronie terenów byłych hitlerowskich obozów zagłady (Dz. U. z 2015 r., poz. 2120).

Ostatni element to akty wykonawcze do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Są to:

- Rozporządzenie MKiDN z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 56).

W oparciu o art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami rozporządzenie określa sposób prowadzenia powyższych rejestrów i wykazów;

- Rozporządzenie MKiDN z dnia 2 sierpnia 2019 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 81);
- Rozporządzenie Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. poz. 731).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2019 poz. 1470);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 21 maja 2018 r. w sprawie wymagań, jakim powinna odpowiadać ochrona przechowywanego i przewożonego zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2018 poz. 1134),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 4 grudnia 2017 r. w sprawie ksiąg ewidencyjnych prowadzonych przez podmioty gospodarcze wyspecjalizowane w zakresie obrotu zabytkami na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2017 poz. 2249);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 lipca 2017 r. w sprawie sposobu ustalania wysokości i rozliczania dotacji celowej na wyposażenie w zabezpieczenia techniczne pomieszczenia, w którym będzie przechowywany zabytek wpisany na Listę Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 poz. 1384);

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017 r. w sprawie Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 poz. 928);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 sierpnia 2015 r. w sprawie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury (Dz. U. z 2015 poz. 1275);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 poz. 110);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 nr 89 poz. 510);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 nr 212 poz. 2153);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 nr 124 poz. 1304 ze zm.);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 nr 75 poz. 706);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 nr 71 poz. 650);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 nr 30 poz. 259).

3. PRZEDMIOT OCHRONY PRAWNEJ

Przywołana na wstępie ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadza w tej materii szereg fundamentalnych definicji i pojęć. W myśl ustawy zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zgodnie z art. 6 ustawy opiece podlegają – bez względu na stan zachowania – zabytki pogrupowane w trzech kategoriach:

Zabytki nieruchome będące w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki ruchome będące w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1479),
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Zabytki archeologiczne będące w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto, zgodnie z art. 6 ust. 2 ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

4. FORMY PRAWNEJ OCHRONY ZABYTEKÓW

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Ustawodawca wyróżnia następujące formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku nieruchomego oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Również wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków prowadzi odpowiedni wojewódzki konserwator zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa. Do rejestru można wpisać także otoczenie oraz nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny. Sprawy te reguluje ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2021 poz. 56).

Lista Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzą w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,
- 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,
- 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pastelii, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,
- 10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,

- 11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,
- 12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
- 13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1-12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro

- na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu.

Na elitarną listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne. Na rok 2020 w całym kraju było 105 miejsc i obiektów uznanych za pomnik historii.

Park kulturowy

Kolejną formą ochrony jest utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego lub decyzja o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzja o warunkach zabudowy, decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzja o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej

lub decyzja o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego

Relacje pomiędzy ochroną zabytków a planami zagospodarowania przestrzennego są regulowane przez artykuły 18, 19 i 20 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Przede wszystkim art. 18 wprowadza obowiązek uwzględniania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W wymienionych decyzjach, koncepcjach, strategiach, analizach, planach i studiach, winno się w szczególności uwzględnić krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określić rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków i zapewnić im ochronę przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu oraz ustalić przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami. W przypadku zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych, ochrona ich musi być bezwarunkowo uwzględniona w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego i pozostałych decyzjach.

5. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE KRAJOWYM:

KRAJOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2019-2022

Krajowy Program Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 13 sierpnia 2019 roku i jest efektem wykonania upoważnienia ustawowego, zawartego w artykułach 84 i 85, ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a także jest programem rozwoju określonym w artykule 15 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Gminny Program Opieki nad Zabytkami opiera się na założeniach programu krajowego, jednak są one dość ogólne w odniesieniu do zabytków z terenu gminy.

Cel główny Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022 to Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Został on opracowany na bazie wniosków płynących z realizacji i ewaluacji Programu 2014–2017, a także zmiany systemu ochrony zabytków wprowadzonej ustawą z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw. Cel główny dzieli się na trzy cele szczegółowe, zawierające kierunki działań.

CEL SZCZEGÓŁOWY 1 Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania 1.1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym

1. Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami
2. Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym
3. Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach
4. Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami

Kierunek działania 1.2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym

1. Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych pracowników służb konserwatorskich

2. Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich
3. Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego
4. Powołanie Centrum Architektury Drewnianej

CEL SZCZEGÓŁOWY 2 Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

Kierunek działania 2.1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

1. Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działania 2.2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego

1. Podniesienie bezpieczeństwa zasobów ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje

CEL SZCZEGÓŁOWY 3 Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunek działania 3.1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości

1. Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności zabytków dla osób z niepełnosprawnościami
2. Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Kierunek działania 3.2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami

KONCEPCJA PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU DO ROKU 2030

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju została przyjęta przez Radę Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Dokument określa zasady polityki państwa w dziedzinie przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych kilkunastu lat.

Polityka przestrzennego zagospodarowania kraju realizuje cele rozwoju kraju w odniesieniu do całości przestrzeni polskiej. Biorąc pod uwagę nowy paradygmat polityki rozwoju cel strategiczny (ponadczasowy) polityki przestrzennego zagospodarowania kraju można określić następująco: Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

Tak sformułowany cel – przy doborze odpowiednich celów cząstkowych oraz instrumentów wdrożeniowych – realizowany jest przez wszystkie podmioty publiczne wykonujące zadania rozwojowe w zakresie swoich kompetencji na różnych poziomach zarządzania, w różnych obszarach tematycznych i w odniesieniu do różnych terytoriów.

Drogą do zapewnienia realizacji celu strategicznego polityki przestrzennego zagospodarowania kraju jest koncentracja działań podmiotów publicznych w wybranych obszarach tematycznych i na wyodrębnionych terytoriach. W odniesieniu do diagnozy sytuacji, uwarunkowań oraz trendów rozwojowych sformułowano sześć wzajemnie powiązanych celów polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w horyzoncie roku 2030:

- Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności;
- Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów;

- Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej;
- Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski;
- Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa;
- Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

Koncepcja wskazuje, iż wzmocnienie ładu przestrzennego na poziomie zarządzania zasobem krajobrazów kulturowych i przyrodniczych będzie jednocześnie służyło wdrożeniu zapisów Konwencji Krajobrazowej Rady Europy. Podstawowymi formami ochrony krajobrazów powinny zostać formy dotychczas stosowane: parki krajobrazowe, pomniki historii, parki kulturowe oraz – dla obiektów rangi międzynarodowej – wpis na listę dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego UNESCO.

Stwierdzono, że promocja dziedzictwa kulturowego wpłynęła na wzrost rozpoznawalności i atrakcyjność polskiej przestrzeni. Dbłość o spuściznę kultury dawnych mieszkańców ziem polskich i wspieranie zachowanych tradycji lokalnych sprzyjają rozwojowi turystyki i wspomagają proces identyfikacji tożsamości kulturowej migrantów. Krajobraz ważny dla historii kultury jest chroniony na równi z krajobrazami charakterystycznymi dla regionów geograficzno- przyrodniczych w zintegrowanej z siecią przyrodniczą rozwiniętej sieci parków kulturowych i pomników historii.

NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY NA LATA 2004 – 2013 ORAZ UZUPEŁNIENIE STRATEGII NA LATA 2004 – 2020

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie o nazwie Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września

2004 r.) oraz jego uszczegółowieniu „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020” (przyjętym w 2005 r.). Są to rządowe dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii Europejskiej.

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013”. W programie zapisano następujące priorytety i działania:

➤ **Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe**

Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

- Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków
- Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne
- Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

➤ **Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego**

- Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego

- Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawiera ważny z punktu widzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

Priorytet I tego Programu dotyczy rewaloryzacji zabytków nieruchomych i ruchomych. Celami tego priorytetu są:

- poprawa stanu zachowania zabytków,
- zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także liczby stanowisk archeologicznych),
- kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
- zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,
- zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

5.2 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM I WYKONANYMI NA POZIOMIE WOJEWÓDZKIM

STRATEGIA ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Spośród celów strategicznych i wyszczególnionych w nich celów operacyjnych dla potrzeb niniejszego Programu najważniejsze znaczenie ma cel strategiczny „Wzrost konkurencyjności gospodarki” i zawarty w jego ramach cel operacyjny „Wzrost

potencjału turystycznego” Cel ten zakłada wzrost potencjału turystycznego przy poszanowaniu wymagań środowiska przyrodniczego. Wyszczególniono następujące działania:

- Opracowanie koncepcji produktów turystycznych:
  - opracowania i wdrożenia marketingowej strategii rozwoju turystyki w regionie, identyfikującej rynki, produkty i kanały komunikacji, stałe badania rynku turystycznego, w tym ewidencja i badania wszystkich kategorii zabytków (w celu rozwoju, konserwacji, rewaloryzacji oraz zagospodarowania dóbr kultury),
  - wyeksponowanie specyfiki i wypromowanie tradycji regionu, opracowania i urozmaiconej oferty turystycznej opartej o tradycje wydarzeń historycznych w regionie, posiadane obiekty zabytkowe i regionalną kuchnię
- Wspieranie rozwoju infrastruktury:
  - ujednoczenie znakowania dróg i identyfikowanych atrakcji turystycznych, urządzenie miejsc postoju i odpoczynku turystów przy drogach i trasach rowerowych,
  - zwiększanie dbałości o muzea, poprzez wsparcie kadry merytorycznej, poprawę bazy lokalowej i lepsze wyposażenie techniczne; budowa nowych i doinwestowanie istniejących instytucji kulturalnych,
  - poprawa stanu sanitarnego i estetyki regionu, wspieranie rewitalizacji i budowy nowych szlaków wodnych,
  - stała kontrola i ocena obiektów turystycznych
- Wzrost jakości aktualnej oferty turystycznej:
  - opracowanie i realizowanie programów wspierania i ochrony indywidualnych cech kultury regionalnej, poszerzenie programów i repertuaru instytucji kultury,
  - zwiększenie opieki nad działalnością twórczą i zapewnienie warunków powszechnej edukacji kulturalnej wszystkich grup społecznych
- Współpraca na rzecz rozwoju turystyki:
  - inicjowanie i tworzenie lokalnych organizacji turystycznych, wspieranie i zaktywizowanie lobby turystycznego poprzez wspólne działania władz i zrzeszeń turystycznych - wsparcie otrzymują inicjatywy lokalne (w tym mniejszości narodowych) w tworzeniu placówek muzealnych, izb regionalnych, kolekcji oraz promocji miejsc historycznych,

- wsparcie współpracy partnerskiej regionów i samorządów, w tym wykorzystującej naturalne powiązania mniejszości narodowych z ich ojczyznami,
- współtworzenie i współuczestniczenie w międzynarodowych i krajowych programach i imprezach kulturalnych
- Informacja i promocja:
  - regularna informacja o ofercie turystycznej i kulturalnej,
  - rozbudowa systemu informacji lokalnej,
  - utrzymanie na wysokim poziomie systemu informacji i promocji regionu funkcjonującego w sieci krajowej, poprzez utworzenie i wspieranie powiatowych ośrodków informacji i promocji turystycznej
  - organizacja szkoleń i kursów dla kadry turystycznej,
  - budowę pozytywnego wizerunku regionu,
  - zwiększenie liczby, jakości i wielkości nakładów wydawnictw promocyjnych, organizowanie cyklicznych imprez promujących region i regionalne produkty turystyczne,
  - uczestniczenie województwa warmińsko-mazurskiego w turystycznych targach krajowych i wybranych zagranicznych
  - zwiększenia świadomości korzyści płynących z rozwoju turystyki

PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Dla potrzeb opracowania największe znaczenie mają wyszczególnione działania z zakresu ochrony wartości kulturowych:

- ochrona dziedzictwa kulturowego i historycznego jako filaru turystyki;
- otoczenie szczególną troską obiektów zabytkowych o randze krajowej i międzynarodowej, a także obiektów o mniejszej randze lecz decydujących o odrębności regionalnej;
- przywrócenie zespołom staromiejskim ich historycznego charakteru (rewaloryzacja);
- zachowanie historycznej zabudowy wiejskiej z układem drożnym oraz zabytkowych układów pałacowych, dworskich i parkowych;

- respektowanie w zagospodarowaniu przestrzennym bezkonfliktowego wkomponowania zabudowy w przestrzeń historyczną

W planie wojewódzkim ustalono objęcie szczególną ochroną miast określonych w niniejszym planie województwa jako ośrodki kulturowe oraz zespoły kulturowe. Ośrodki kulturowe są to miejsca koncentracji obiektów zabytkowych będące miastami historycznymi. Przy ich ocenie wzięto pod uwagę ilość i jakość następujących elementów obejmujących: układ staromiejski – Stare Miasto, w tym rynek, zamek, kościół, obwarowania miejskie i ratusz, a także obiekty zabytkowe w ich sąsiedztwie.

Rozwiązanie problemów w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego na obszarze województwa głównie będzie obejmowało:

- działania ochronne i zabezpieczające, a także określenie zasobów i ich wartości;
- opracowanie strategii działań zmierzających do skutecznej i ciągłej ochrony, prawidłowego ich zagospodarowania i wypromowania;
- usystematyzowanie istniejących opracowań dotyczących krajobrazu kulturowego na fragmentach byłych województw włączonych w granice nowego regionu, dokonanie ich oceny według jednolitych kryteriów oraz uzupełnienie braków;
- przystosowanie obiektów zabytkowych do nowych funkcji (np. turystyka)

WARMIŃSKO-MAZURSKI WOJEWÓDZKI PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2020-2023

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Warmińsko-Mazurskiego na lata 2020-2023 został przyjęty uchwałą nr XIII/228/19 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z dnia 30 grudnia 2019 r. Program wojewódzki stwierdza, że województwo warmińsko-mazurskie charakteryzuje się różnorodnością i odrębnością poszczególnych obszarów regionu wynikającymi z uwarunkowań historycznych i kulturowych. Czytelne zróżnicowanie przestrzenne regionu pozwala wyodrębnić struktury przestrzenne o specyficznych cechach i wyróżnikach kulturowych regionu (np. Warmia, Mazury, Powiśle).

Program podkreśla, że zasoby dziedzictwa kulturowego ze względu na swoją wartość kulturową, historyczną i unikatowość wymagają ochrony, racjonalnego wykorzystania, zagospodarowania. Stanowią w większości ogromny potencjał do promocji regionu, rozwoju turystyki i edukacji kulturowej oraz kształtowania tożsamości regionalnej.

Głównym zamierzeniem Programu jest wskazanie potencjału dziedzictwa kulturowego regionu jako czynnika wpływającego na realizację planów rozwojowych województwa warmińsko-mazurskiego w zakresie wzrostu konkurencyjności gospodarki oraz jakości życia mieszkańców, pod warunkiem zapewnienia i wspomagania ochrony materialnych i niematerialnych elementów dziedzictwa kulturowego łącznie z ochroną krajobrazu kulturowego. Realizacja Programu przyczyni się do stworzenia warunków dla kreowania i realizowania działań z zakresu opieki i ochrony zabytków w województwie. Cel główny programu to: Ochrona i zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego oraz kształtowanie tożsamości regionalnej województwa warmińsko-mazurskiego. W ramach celu głównego do realizacji wskazano następujące cele szczegółowe i kierunki działań:

Cel I: POPRAWA STANU ZACHOWANIA I OCHRONA ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

1. Dążenie do poprawy stanu zachowania i utrzymania zabytków i ich otoczenia oraz krajobrazu kulturowego.

1.1. Podejmowanie działań ratunkowych służących poprawie stanu obiektów zabytkowych, zgodnie z przepisami prawa i sztuką konserwatorską, ze szczególnym uwzględnieniem zabytków najcenniejszych i stanowiących o specyfice kulturowej regionu (m.in.: obiekty sakralne, architektura rezydencjonalna, wiejska, zabytki techniki, założenia parkowe, cmentarze).

1.2. Zabezpieczanie obiektów zabytkowych przed dewastacją i zagrożeniami, z uwzględnieniem warunków atmosferycznych i skutków zmian klimatycznych, w tym poprzez m.in.: wykonanie odpowiednich instalacji (elektrycznych, przeciwwłamaniowych, przeciwpożarowych).

1.3. Uwzględnianie kontekstu historycznego przy zagospodarowaniu terenów w otoczeniu zabytków, poprzez m.in.: nawiązywanie stylem, gabarytami, formą architektoniczną, materiałami budowlanymi przy realizacji nowej zabudowy

(w tym do form i stylu tradycyjnej zabudowy regionalnej szczególnie na obszarach wiejskich), ochronę przedpól obiektów zabytkowych, układów, zespołów urbanistycznych i ruralistycznych oraz sylwet historycznych miejscowości.

1.4. Adaptacja obiektów zabytkowych do nowych funkcji zgodnie ze sztuką konserwatorską, bez strat dla wartości obiektu i substancji zabytkowej.

1.5. Ochrona i kształtowanie krajobrazów kulturowych, poprzez m.in.:

- wspieranie zintegrowanych działań służących ochronie krajobrazu kulturowego i wartości przyrodniczych,
- promowanie zintegrowanego podejścia do ochrony krajobrazu kulturowego,
- zachowanie wyróżników kulturowych w przestrzeni,
- zapobieganie degradacji cennych kulturowo krajobrazów przy planowaniu i realizacji działalności inwestycyjnej.

2. Utworzenie zintegrowanego systemu informacji na temat dziedzictwa kulturowego województwa.

2.1. Aktualizacja wiedzy na temat zasobów zabytkowych i ich stanu.

2.2. Cyfryzacja i udostępnianie danych w zakresie materialnych i niematerialnych zasobów kulturowych regionu, przy użyciu nowoczesnych technologii.

3. Wspieranie inicjatyw mających na celu obejmowanie ochroną lub podnoszenia rangi ochrony obiektów i obszarów o najcenniejszych wartościach dziedzictwa kulturowego, świadczących o specyfice i tożsamości województwa.

4. Wspieranie finansowe prac remontowo-konserwatorskich i konserwacji obiektów zabytkowych.

Cel II: WYKORZYSTANIE POTENCJAŁU ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W POLITYCE ROZWOJU WOJEWÓDZTWA

1. Wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego do rozwoju gospodarczego, w tym w szczególności turystyki.

1.1. Wzmacnianie marki regionu w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego.

1.2. Promowanie zasobów dziedzictwa kulturowego regionu, ze szczególnym uwzględnieniem różnorodności i odrębności kulturowej poszczególnych obszarów województwa.

1.3. Tworzenie oferty turystycznej w oparciu o wyróżniki kulturowe regionu (np. postać Mikołaja Kopernika, dawne pałace i dwory, warmińskie kapliczki, miasta Cittaslow).

1.4. Tworzenie nowych produktów turystycznych i szlaków turystycznych oraz rozwój istniejących w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego.

1.5. Zagospodarowywanie obiektów zabytkowych na cele turystyczne, edukacyjne i gospodarcze.

1.6. Wspieranie, inicjowanie i organizacja przedsięwzięć oraz wydarzeń artystycznych, kulturalnych i innych związanych z dziedzictwem kulturowym.

1.7. Wykorzystanie najnowszych technologii cyfrowych i informacyjnych do promocji i udostępniania dziedzictwa kulturowego.

2. Rozwój działalności muzealnej.

2.1. Promowanie unikatowej i różnorodnej oferty muzeów, w tym rozwijanie atrakcyjnych, nowoczesnych form eksponowania zasobów muzeów.

2.2. Rozwijanie działalności edukacyjnych i artystycznych w celu upowszechniania i popularyzowania historycznej wiedzy o regionie.

2.3. Podniesienie kwalifikacji kadr i poprawa warunków lokalowych muzeów, w tym zapewnienie wyposażenia w monitoring, zabezpieczenia antywłamaniowe, przeciwpożarowe i nowoczesne archiwa.

2.4. Wspieranie tworzenia i funkcjonowania lokalnych muzeów.

2.5. Utworzenie platformy informacyjnej dotyczącej działalności i oferty muzeów w regionie.

3. Promowanie i upowszechnianie wiedzy o regionie i jego dziedzictwie kulturowym i tożsamości kulturowej.

3.1. Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym i potrzebie jego ochrony, przez m.in.: organizowanie i wspieranie imprez, pokazów, odczytów, konferencji, konkursów, wydarzeń kulturalnych, działalności wydawniczej i edukacyjnej, kierowanych do różnych grup społecznych.

3.2. Edukacja lokalnych samorządów i osób prywatnych w zakresie odpowiedniego wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego do promocji i rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.

3.3. Ekspozowanie unikatowych walorów regionalnego dziedzictwa kulturowego oraz podnoszenie świadomości kulturowej mieszkańców województwa w celu budowania tożsamości regionalnej i lokalnej.

3.4. Promowanie:

- „dobrych praktyk” w zakresie zagospodarowania i użytkowania obiektów zabytkowych,
- tradycyjnych cech regionalnej architektury i budownictwa oraz dziedzictwa niematerialnego,
- najcenniejszych zabytków, w szczególności w odniesieniu do obiektów świadczących o odrębności i specyfice regionu.

4. Tworzenie warunków do szerokiej współpracy na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.1. Rozwijanie współpracy i integracji działań Samorządu Województwa, instytucji publicznych, naukowych, organizacji pozarządowych i innych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

4.2. Wspieranie współpracy międzynarodowej, międzyregionalnej i transgranicznej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.3. Wzmacnianie zaangażowania społecznego w zakresie opieki nad zabytkami, poprzez m.in.: wspieranie inicjatyw społecznych w zakresie tworzenia lokalnych muzeów, wsparcie merytoryczne obecnych i potencjalnych użytkowników obiektów zabytkowych.

5. Wsparcie finansowe działań i inicjatyw wykorzystujących potencjał dziedzictwa

kulturowego regionu.

6. Uwzględnianie problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego w regionalnych dokumentach planistycznych i programowo-strategicznych oraz innych dokumentach (m. in. planach ochrony parków krajobrazowych).

STRATEGIA ROZWOJU KULTURY W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM

W 2000 r. powstał wojewódzki dokument dotyczący ochrony dorobku kulturowego regionu. Jest nim Strategia rozwoju kultury województwa warmińsko-mazurskiego do 2015 roku. Dokument ten stanowi rozwinięcie jednego ze strategicznych celów regionu, który brzmi: „Bogactwo dziedzictwa i kultury regionu istotnym czynnikiem rozwoju społeczno-gospodarczego”.

Głównymi założeniami, które stanęły u podstaw opracowania strategii rozwoju kultury są między innymi:

- tworzenie odpowiednich warunków dla rozwoju muzealnictwa;
- ochrona i konserwacja zabytków;
- badania archeologiczne i kulturoznawcze;
- powołanie Regionalnego Ośrodka Studiów i Ochrony Dziedzictwa Kulturowego;
- ochrona krajobrazu kulturowego i kształtowanie harmonijnego krajobrazu współczesnego;
- organizowanie i wspieranie przedsięwzięć kulturalnych o szczególnej randze służących do promocji regionu;
- zachowanie kultury niematerialnej, w tym tradycji ludowych ze szczególnym uwzględnieniem tych, które decydują o regionalnej odrębności i indywidualności;
- dostosowanie sieci placówek i instytucji kultury do potrzeb społeczności lokalnych.

Tak sprecyzowane założenia pozwoliły wygenerować trzy podstawowe obszary działania, dla których opracowane zostały cele szczegółowe, które przedstawiają się w sposób następujący:

Dla obszaru ochrona dziedzictwa kulturowego:

- Prawidłowe warunki ochrony dziedzictwa regionalnego;
- Odpowiednie warunki funkcjonowania muzeów;
- Ochrona krajobrazu kulturowego i kształtowanie harmonijnego krajobrazu współczesnego.

Dla obszaru organizacja i prowadzenie działalności kulturalnej:

- Tworzenie warunków szerokiej oferty kulturalnej;
- Dostosowanie sieci placówek i instytucji kultury do potrzeb społeczności lokalnych;
- Powszechnie dostępna edukacja w dziedzinie kultury i dziedzictwa regionalnego;
- Stworzenie systemu profesjonalnej opieki nad kulturą ludową;
- Tworzenie warunków finansowych do realizacji zadań z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

Dla obszaru: komunikacja społeczna, środki masowego przekazu w kulturze:

- Budowa społeczeństwa informacyjnego;
- Promocja zewnętrzna i wewnętrzna dorobku kulturowego.

STRATEGIA ROZWOJU TURYSTYKI W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM DO ROKU 2025

Na potrzeby Strategii Rozwoju Turystyki wypracowano następującą wizję rozwoju turystyki w województwie warmińsko-mazurskim:

„Warmia i Mazury - to region unikalny w skali Europy, atrakcyjny dla wypoczynku oraz rozwoju biznesów turystycznych”

Proponowany cel główny strategii, nawiązujący do misji i wizji został sformułowany następująco:

“Turystyka staje się wiodącą, synergiczną dziedziną gospodarki województwa warmińsko-mazurskiego, wywierając pozytywny wpływ na rozwój wielu innych sektorów gospodarki regionu”.

W treści strategii wyznaczono szereg priorytetów, które determinować będą rozwój turystyczny województwa w najbliższej perspektywie. Należą do nich:

- 1) Synergia kultury i turystyki
- 2) Kreatywność w turystyce
- 3) Turystyka inteligentna
- 4) Eko Trendy w turystyce

Najważniejszy z punktu widzenia niniejszego programu jest priorytet 1, który stwierdza, że oferta kultury współczesnej stanowi wg wskazań raportu Europejskiej Komisji Turystyki (European Travel Commission), jeden z głównych komponentów budowania i rozwoju atrakcyjnych produktów turystyki miejskiej. Istotnymi, pożądanymi dla turystów atrybutami ofert turystycznych, są m.in. autentyczność lokalna i społeczna, aktywne angażowanie odbiorcy w tym interakcja, możliwość uczestniczenia oraz doświadczania wydarzeń unikalnych, niepowtarzalnych, które dzieją się tylko w jednym miejscu oraz w określonym momencie czasowym.

Strategia podkreśla też znaczenie tworzenia produktów turystycznych w oparciu o istniejące zasoby i szlaki kulturowe, a także duże znaczenie turystyki wiejskiej i ekoturystyki.

Dokument wskazuje znaczenie sieci Cittaslow - miasta Cittaslow w regionie, tworzące atrakcyjną sieć do eksploracji turystyki objazdowej, w tym „perły” wśród małych miast w Polsce, mające także potencjał rozwoju silnej marki miejsca - np. Reszel, Pasym, Lidzbark Warmiński. Do ich atutów należą:

- Lokalne produkty turystyczne - oferta specyficzna dla każdej z miejscowości Cittaslow, w tym związana z jej tożsamością kulturową i społeczną.
- Potencjał kulturowy i społeczny miasteczek.
- Filozofia sieci miast Cittaslow – „miasta dobrej jakości życia” - funkcja edukacyjna, poznawcza.
- Wizerunek „prozdrowotny” Cittaslow - czyste powietrze, żywność naturalna i tradycyjna, niski stopień zanieczyszczeń, brak konieczności pośpiechu.

5.3 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE POWIATU

POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU KĘTRZYŃSKIEGO NA LATA 2018-2021

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Kętrzyńskiego przyjęty został Uchwałą nr XLVIII 356/2017 Rady Powiatu w Kętrzynie z dnia 27 kwietnia 2017 roku. W swojej treści wskazuje, że zachowane dziedzictwo kulturowe powiatu kętrzyńskiego akcentowane jest poprzez program ochrony zabytkowych obiektów sakralnych, zespołów dworsko-parkowych, ochrony dziedzictwa wiejskiego, alei przydrożnych i cmentarzy. W ramach działań ochronnych we współpracy z gminami przewidziano realizację następujących priorytetów:

Priorytet I. Ochrona i aktywne kształtowanie krajobrazu kulturowego powiatu. Kierunki działań to zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania oraz ochrona dziedzictwa kulturowego i elementów krajobrazu kulturowego poprzez m.in.:

- przeciwdziałanie procesom degradacji obiektów zabytkowych,
- wspieranie inicjatyw w zakresie pozyskiwania środków finansowych na ochronę zabytków: podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością powiatu, a innym właścicielom obiektów zabytkowych pomagać w pozyskaniu środków zewnętrznych na odnowę zabytków.

Priorytet II. Promocja i edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego. Wykorzystanie walorów zabytkowych, kulturowych, a także i przyrodniczych jako czynnika wpływającego na rozwój i promocję powiatu. Popularyzacja dziedzictwa kulturowego powiatu, edukacja i promocja dziedzictwa kulturowego odbywać się będą poprzez m.in.:

- utworzenie portalu internetowego, aktualizowanego na bieżąco, o wielowątkowym profilu informacyjnym na temat dziedzictwa kulturowego regionu (m.in. możliwie pełne informacje turystyczne, informacje o bazach

noclegowych, imprezach kulturalnych, galeriach, wystawach, działających stowarzyszeniach),

- wydanie albumu o zabytkach powiatu, opracowanie i publikowanie monografii powiatu, a także materiałów dokumentujących i popularyzujących dziedzictwo oraz krajobraz kulturowy,
- wspieranie badań historycznych, projektów edukacyjnych i wydawniczych prezentujących i upowszechniających dziedzictwo kulturowe powiatu,
- wspieranie imprez kulturalnych, konkursów i konferencji mających na celu popularyzowanie ochrony zabytków i historii powiatu (szkoły i PDK),
- wspieranie organizacji pozarządowych funkcjonujących w obszarze kultury i dziedzictwa narodowego,
- aktywizację lokalnej społeczności i włączanie jej w system opieki nad zabytkami powiatu.

Priorytet III. Świadome i aktywne zarządzanie zabytkami powiatu. Kierunki działań i zadania to przeciwdziałanie zjawiskom degradacji obiektów zabytkowych, właściwe zarządzanie zabytkami będącymi własnością powiatu, współpraca powiatu z właścicielami zabytków w zakresie poprawy stanu zabytków, wspieranie włączania zabytków powiatu w procesy ekonomiczno-społeczne poprzez m.in.:

- współpracę z gminami i organizacjami pozarządowymi w zakresie utrzymania obszarów chronionych,
- wspieranie idei rozwoju działalności gospodarczej a szczególnie agroturystycznej w oparciu o obiekty zabytkowe,
- wspieranie inicjatyw mających na celu pozyskiwanie funduszy na opiekę nad zabytkami,
- dofinansowywanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach zabytkowych poprzez udzielanie dotacji na prace konserwatorskie,
- opracowanie planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych,

- konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych miejscowości w planach zagospodarowania przestrzennego.

5.4 RELACJE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI Z OPRACOWANIAM WYKONANYMI NA POZIOMIE GMINY

STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA KĘTRZYN

Podstawowym dokumentem planistycznym określającym perspektywiczne kierunki i uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego jest Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Kętrzyn – przyjęte Uchwałą Nr XV/96/99 Rady Miejskiej w Kętrzynie z dnia 27 października 1999 roku.

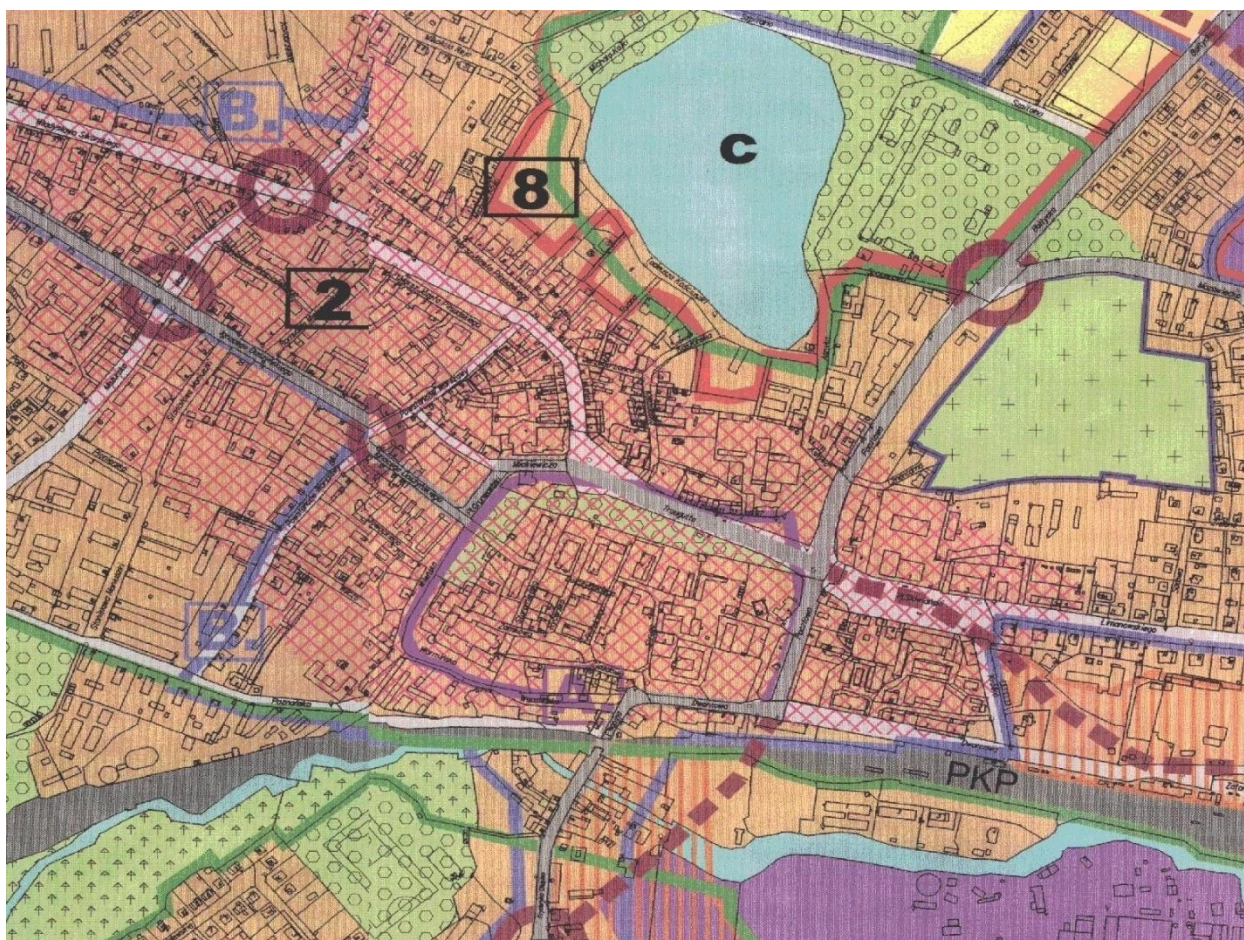
W treści dokumentu wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej w stosunku do najcenniejszych historycznie terenów miasta:

Strefa ochrony konserwatorskiej „A” - Obejmuje pierwotny obszar zabudowy miejskiej (miasto średniowieczne wraz z przedmieściami).

Obiekty ujęte w spisie zabytków podlegają ochronie na podstawie przepisów szczególnych. Układ urbanistyczny składający się z historycznego układu ulic, podziałów na parcele oraz zasady i skala zabudowy poddane są analogicznym rygorom i w miarę możliwości powinny być odtworzone.

Obiekty powstałe przed 1945 rokiem nieumieszczone w rejestrze zabytków należy poddawać ochronie w zależności od wartości kulturowej, określanej przez urząd. Budynki nowoprojektowane mimo architektury współczesnej należy skalą i klimatem nawiązywać do zabudowy historycznej otoczenia. Projekty na tym obszarze winny uzyskać uzgodnienie urzędu konserwatorskiego.

Poniższy fragment rysunku studium wskazuje strefę ochrony konserwatorskiej „A”.

Legenda

— granica strefy ochrony konserwatorskiej "A"

Strefa ochrony konserwatorskiej „B”

W obszarze tym ochroną obejmuje się układ placów i ulic oraz skalę, rozwiązania materiałowe i wygląd zewnętrzny budynków w zakresie istotnym dla utrzymania charakteru założenia, czy budynku.

Zmiany budowlane wymagające pozwolenia na budowę muszą uzyskać uzgodnienie z urzędem konserwatorskim. Budynki bezpośrednio przyległe do założenia historycznego powinny uwzględniać i nawiązywać do cennego kulturowo sąsiedztwa.

STRATEGIA ROZWOJU GMINY MIEJSKIEJ KĘTRZYN DO ROKU 2025

Strategia jest dokumentem obowiązującym, przyjętym uchwałą Nr XII/91/2015 Rady Miejskiej w Kętrzynie z dnia 31 sierpnia 2015 roku w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Gminy Miejskiej Kętrzyn do 2025 roku. Określa kierunki rozwoju Gminy Miejskiej Kętrzyn w zmieniających się warunkach zewnętrznych i wewnętrznych kraju.

Strategia Rozwoju Gminy Miejskiej Kętrzyn do roku 2025 została opracowana w ramach projektu „Strategiczne planowanie szansą rozwoju Kętrzyńskiego Obszaru Funkcjonalnego”, który jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej przyznanych w ramach „Konkursu dotacji na działania wspierające jednostki samorządu terytorialnego w zakresie planowania współpracy w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych”. Liderem tego projektu jest Związek Gmin „Barcja”, natomiast partnerami projektu są Gmina Reszel i Gmina Korsze. Zapisy Strategii Rozwoju Gminy Miejskiej Kętrzyn są spójne ze Strategią Rozwoju Kętrzyńskiego Obszaru Funkcjonalnego. Podstawą do opracowania tej Strategii stało się podpisanie w dniu 14 października 2014 roku przez przedstawicieli samorządów powiatu kętrzyńskiego porozumienia w sprawie utworzenia Kętrzyńskiego Obszaru Funkcjonalnego. Opracowanie Strategii Rozwoju Gminy Miejskiej Kętrzyn wpisuje się w dokumenty strategiczne zarówno na poziomie krajowym i europejskim.

Przy określaniu celów priorytetowych uwzględnione zostały występujące uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne. Cele priorytetowe dotyczą spraw, co do których władze samorządowe miasta i partnerzy społeczni, każdy w zakresie swoich kompetencji, mogą podejmować autonomiczne działania. Proponowane w Strategii cele i zadania służące ich realizacji, obejmują wszystkie sfery życia i funkcjonowania miasta. Wskazane są odniesienia do dziedzictwa historycznego miasta jako jednego z najważniejszych elementów funkcjonowania lokalnej społeczności, a przez to konieczności dbałości o obiekty zabytkowe.

MIEJSCOWE PLANY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Na terenie Miasta Kętrzyn obowiązują następujące opracowania planistyczne sporządzone w trybie przepisów ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym:

1. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego fragmentu m. Kętrzyn przy ul. Bydgoskiej - Uchwała nr XV/97/99 z dnia 27.10.1999r.
2. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego m. Kętrzyn terenów w rejonie ulic Poznańskiej, Klonowej, Świerkowej i Mazurskiej oznaczonych w planie symbolem „A” - Uchwała nr XVI/111/99 z dnia 24.11.1999r.
3. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego m. Kętrzyn terenów w rejonie ulic Jagiełły, Królowej Jadwigi, J. Dąbrowskiego i Kazimierza Wielkiego oznaczonych w planie symbolem „B” - Uchwała nr XVI/112/99 z dnia 24.11.1999r.
4. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego m. Kętrzyn terenu w rejonie ul. Asnyka, ul. Traugutta, ul. Sikorskiego, Pl. J. Piłsudskiego, ul. Kajki, ul. Kościuszki oraz Jezioro Miejskie oznaczonego w planie symbolem „C” (częściowo zmieniony) - Uchwała nr XVII/129/99 z dnia 29.12.1999r.
5. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego m. Kętrzyn terenu w rejonie ulicy Mazowieckiej oznaczonego w planie symbolem „D” - Uchwała nr XVI/113/99 z dnia 24.11.1999r.
6. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego m. Kętrzyn terenów w rejonie ulic Limanowskiego, Kolejowej i Dworcowej oznaczonych w planie symbolem „E” - Uchwała nr XVI/114/99 z dnia 24.11.1999r.
7. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego m. Kętrzyn terenu w rejonie ulic Limanowskiego i Sadowej oznaczonego w planie symbolem „F” (częściowo zmieniony) - Uchwała nr XVI/115/99 z dnia 24.11.1999r.
8. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego m. Kętrzyn terenu w rejonie ulicy Bałtyckiej oznaczonego w planie symbolem „G” - Uchwała nr XVIII/187/00 z dnia 20.09.2000r.
9. Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego m. Kętrzyn w kwartale ulic Sikorskiego, Wojska Polskiego, Kołobrzesckiej i Miejskiej oraz w obrębie skrzyżowania ulic Sikorskiego i Wojska Polskiego - Uchwała nr XXVIII/188/2000 z dnia 20.09.2000r.

10. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Kętrzyn w rejonie ulic Bałtyckiej, Szpitalnej, Marii Skłodowskiej-Curie, Wł. Jagiełły, Rynkowej i granicy administracyjnej Miasta Kętrzyn (zmieniony dwa razy) - Uchwała nr XXXIV/232/04 z dnia 28.10.2004r.
11. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Kętrzyn w rejonie ulic Ogrodowej, Chopina, Dworcowej, Kraszewskiego i granicy administracyjnej Miasta Kętrzyn - Uchwała nr XXXVII/240/04 z dnia 25.11.2004r.
12. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Kętrzyn w rejonie ulic Wł. Jagiełły, Rynkowej, granicy administracyjnej Miasta Kętrzyn, Łąkowej, Rataja, Gen. Wł. Sikorskiego i Wojska Polskiego w Kętrzynie - Uchwała nr LIII/335/05 z dnia 15.09.2005r.
13. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Kętrzyn w kwartale terenu położonego pomiędzy ulicami Bydgoską, Chopina, rzeką Guber, Poznańską, Gdańską (od skrzyżowania z ul. Poznańską) i granicą adm. m. Kętrzyn (częściowo zmieniony) - Uchwała nr LIII/336/05 z dnia 15.09.2005r.
14. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Kętrzyn w rejonie ulic Przemysłowa - Mazowiecka - Bałtycka i granica administracyjna Miasta Kętrzyn - Uchwała nr XLIV/244/09 z dnia 25.03.2009r.
15. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Kętrzyn w obszarach zlokalizowanych pomiędzy ulicami Chopina, rzeką Guber, Wileńską, Warmińską oraz zapleczem nieruchomości Zjazdowa 1 - 15 w Kętrzynie - Uchwała nr XV/80/11 z dnia 29.09.2011r.
16. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Kętrzyn w obszarze ograniczonym pasem ulic: Poniatowskiego, Chrobrego, Kazimierza Wielkiego, Wierzbową, Łokietka, Jagiełły, Dolną oraz granicą administracyjną miasta Kętrzyn z wyłączeniem obszaru objętego planem miejscowym uchwalonym uchwałą Rady Miejskiej w Kętrzynie Nr XVI/112/99 z dnia 24.11.1999 r. (częściowo zmieniony) - Uchwała nr LIII/316/13 z dnia 04.09.2013r.
17. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Kętrzyn w obszarze ograniczonym pasem ulic: Asnyka, Pocztową, Traugutta, Kaszubską wraz z terenem przy ul. Kaszubskiej 7 - Uchwała nr LXIV/405/14 z dnia 29.04.2014r.

18. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Kętrzyn w obszarach przeznaczonych na realizację i utrzymanie usług, przemysłu i składów zlokalizowanych przy ulicach Chrobrego, Jagiełły i Rynkowej w Kętrzynie - Uchwała nr LXV/413/14 z dnia 29.05.2014r.

19. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Kętrzyn w obszarze ograniczonym pasem ulic Gen. Wł. Sikorskiego i Gdańską oraz granicą administracyjną miasta Kętrzyn - Uchwała nr XIII/94/15 z dnia 16.09.2015r.

20. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Kętrzyn w obszarze położonym w północnej części miasta przy ulicy Stefana Batorego i granicy administracyjnej miasta - Uchwała nr XLV/266/17 z dnia 30.11.2017r.

21. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Kętrzyn dla terenu nieruchomości położonej przy Placu Słowiańskim 2 w Kętrzynie - Uchwała nr LVII/335/18 z dnia 06.09.2018r.

22. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Kętrzyn w kwartale terenu położonego pomiędzy ulicami M. Curie-Skłodowskiej, M. Kajki, Pl. M.J. Piłsudskiego, Gen. Wł. Sikorskiego oraz Wojska Polskiego w Kętrzynie - Uchwała nr LIX/353/18 z dnia 29.10.2018r.

W treści każdego z powyższych planów zawarto zasady ochrony dziedzictwa kulturowego, wskazano też strefy ochrony konserwatorskiej oraz obiekty, które objęte są tą ochroną.

6. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO MIASTA KĘTRZYN

6.1 CHARAKTERYSTYKA MIASTA KĘTRZYN

Kętrzyn położony jest w północnej części województwa warmińsko-mazurskiego, nad rzeką Guber, kilkanaście kilometrów na wschód od granic Warmii. Miasto leży na historycznych ziemiach dawnych Prus Dolnych. Ostateczna nazwa

została nadana miastu 7 maja 1946 roku od nazwiska Wojciecha Kętrzyńskiego - historyka i etnografa walczącego z germanizacją Mazur w XIX wieku.

Miasto Kętrzyn rozciąga się na powierzchni 1 034 ha. Graniczy tylko z jedną gminą - gminą Kętrzyn, która otacza miasto ze wszystkich stron. Miasto jest siedzibą powiatu kętrzyńskiego, a także ważnym regionalnym ośrodkiem handlowym, usługowym i administracyjnym.

Miasto Kętrzyn zgodnie z uchwałą nr XXXIX/837/18 z dnia 28 sierpnia 2018r. Sejmiku Województwa Warmińsko-mazurskiego znajduje się na terenie objętym Obszarem Chronionego Krajobrazu Doliny Rzeki Guber. W pobliżu Kętrzyna znajduje się również obszar Natura 2000 Gierłoż, obejmujący teren byłej wojennej kwatery Adolfa Hitlera i OKW "Wilczy Szaniec", położonej w lesie pomiędzy miejscowościami Czerniki i Parcz, znajdujący się 8 km na wschód od Kętrzyna.

Przez miasto przebiegają drogi wojewódzkie nr 592 (Bartoszyce-Kętrzyn-Giżycko), 591 (Mrągowo- Kętrzyn - Barciany - Michałkowo - przejście graniczne) i dochodzą drogi nr 650 (Barciany - Węgorzewo-Banie Mazurskie - Gołdap) oraz 594 (Bisztynek - Robawy - Kętrzyn). Łączą one miasto z innymi ośrodkami regionalnymi. Przez Kętrzyn przebiega też linia kolejowa relacji Olsztyn-Ełk-Białystok.

6.2 RYS HISTORYCZNY MIASTA KĘTRZYN

Region kętrzyński leży na obszarze dawnej Barcji, graniczącej od północy z Natangią i Nadrowią, na wschodzie z Sudawią, od południa z Galindią i na zachodzie z Warmią. Pruskie plemiona zamieszkujące przez kilka wieków owe tereny zostały podbite w toku krzyżackich najazdów dokonywanych pod pozorem chrystianizacji pogan. Mając za sobą poparcie papieża i cesarstwa oraz wykorzystując zdradę pruskich możnowładców Krzyżacy do roku 1283 ostatecznie rozprawili się z pruskimi plemionami. Bartowie, Warmowie i Natangowie nie poddali się jednak bez walki. Powstania pruskich plemion w latach 1242 – 1274 tłumiono krwawo ogniem i mieczem. Ci, którzy przetrwali, stali się poddanymi Zakonu.

Pierwsze wzmianki o dzisiejszym Kętrzynie pochodzą z 1342 roku. Na skraju puszczy, przy pruskiej osadzie Rast, w 1329 r. Krzyżacy wybudowali drewnianą strażnicę nazwaną Rastenburg. Znajdowała się ona prawdopodobnie na wzgórzu

nad rzeką Guber, w miejscu, gdzie około pół wieku później wybudowano stojący do dnia dzisiejszego obronny kościół św. Jerzego. Zadaniem strażnicy i osadzonej w niej załogi była obrona tej części państwa zakonnego przed licznymi wyprawami litewskimi; był to także punkt etapowy w krzyżackich wyprawach na Litwę. Strażnica, dwukrotnie zdobywana i palona przez Litwinów – 3 listopada 1345 roku przez wojska książąt Olgierda i Kiejstuta oraz 22 lutego 1347 roku była każdorazowo odbudowywana, położona przy niej osada zaludniała się nowymi mieszkańcami. 11 listopada 1357 roku komtur Bałgi Johan Schindekopf nadał osadzie przywilej lokacyjny na prawie chełmińskim. Zapewne w tym czasie rozpoczęto budowę murowanego zamku usytuowanego w południowo – wschodnim narożniku murów miejskich. W czasie ostatnich badań archeologicznych przy murach zamku w Kętrzynie odkryto relikty identyfikowane jako pozostałości pierwszej drewnianej strażnicy krzyżackiej.

Od czasu nadania praw miejskich i rozbudowy fortyfikacji Kętrzyn rozwijał się pomyślnie. Życie koncentrowało się początkowo wokół Starego Miasta, czyli na miejscu dawnej osady staropruskiej zabudowywanej drewnianymi domkami i murowanymi kamieniczkami należącymi do bogatszego patrycjatu miejskiego. Do ich budowy używano polnych kamieni i palonej cegły oraz zaprawy wapiennej. Ściany zdobiono zwykle rysunkami geometrycznymi układanymi z cegieł opalanych na kolor niemal czarny. Ten typ budownictwa rozwinął się zwłaszcza we wspomnianym już w dokumencie lokacyjnym Nowym Mieście, rozrastającym się na zachód od zamku i na północ od kościoła Świętego Jerzego. Rynek w tej części miasta ujęto dwiema równoległymi głównymi ulicami biegnącymi z północy na południe. Od północy prowadziła doń obwarowana Brama Wysoka, od południa Wodne Wrota.

Do końca XIV wieku istniały już w mieście zamek (w którym urzędował prokurator) oraz kościół obronny pw. Św. Jerzego. XV wiek zapisał się w historii miasta jako okres niepokoju oraz buntów przeciw władzy Zakonu. Już w 1410 roku burmistrz poddał miasto królowi polskiemu, a w 1440 roku Rastenburg dołączył do innych miast pruskich i powołał Związek Pruski. W 1454 roku mieszczanie zdobyli zamek, a urzędującego w nim prokuratora Wolfganga Sauera utopili w stawie młyńskim. Ostatecznie jednak miasto znalazło się pod auspicjami Prus Zakonnych.

Pierwszy złoty wiek w historii Rastenburga (zwanego też spolszczoną nazwą Rastembork) rozpoczął się wraz z sekularyzacją zakonu w 1525 roku. W tym czasie rozkwitały handel oraz rzemiosło. Miasto rozbudowywano, a tuż obok bazyliki powstała

założona przez księcia Albrechta Hohenzollerna szkoła przygotowująca uczniów do studiów na uniwersytecie w Królewcu.

Wiek XVI był szczególnie nieszczęśliwy dla Kętrzyna. W latach 1515–1589 straszna w skutkach zaraza aż dziewięć razy nawiedzała miasto. W 1620 roku Kętrzyn miał 1500 mieszkańców, ale pięć lat później szczególnie silna epidemia moru zdziesiątkowała ludność. Ledwie zdołano zasiedlić wymarłe miasto, gdy wojna szwedzka 1628–1630 przyniosła nowe zniszczenia. Miasto znalazło się wówczas w ręku polskim, a w 1629 roku na rozkaz ówczesnego polskiego komendanta Kętrzyna, między późniejszą lożą masonską a ogrodami gimnazjum, usypano wał ziemny, którego ślady przetrwały.

Około roku 1700 osadzono w Kętrzynie mennonitów ściągniętych z Holandii, a po wielkiej zarazie w latach 1709–1711, która siała spustoszenie w całych Prusach Królewskich, ale szczęśliwie oszczędziła Kętrzyn (zmarły wówczas tylko trzy osoby), osadzono tu ludność z Salzburga. Kętrzyn miał wówczas 1890 mieszkańców; około roku 1770 przekroczył liczbę dwu tysięcy osób. Miasto dziesiątkowały także pożary, najgroźniejsze w latach: 1566, 1674, 1762 i 1779.

Okupacja Kętrzyna przez wojska rosyjskie w latach 1758–1762, a następnie francuskie (1807–1812) przyniosła dalszą dewastację miasta. 20 czerwca 1807 roku stacjonował w Kętrzynie gen. Henryk Dąbrowski i tu właśnie złączyła się jego dywizja z wojskami gen. Józefa Zajączka.

W ciągu wieków XVII i głównie XVIII zabudowa Kętrzyna wyszła poza linię starych murów obronnych, dając początek przedmieściom Królewieckiemu i Węgorzewskiemu (1729). W końcu XVIII wieku zaczęto likwidować stare, chylące się ku upadkowi budynki miejskie. W 1780 roku rozebrano także gotycki ratusz. Wiek XIX przyniósł dalszą, planową już rozbudowę miasta.

W drugiej połowie XIX wieku, wraz z rozwojem obszarniczych majątków junkierskich i koniecznością wywozu, a także przerobu płodów rolnych, Kętrzyn nabrał gospodarczego znaczenia. Kupcy, przemysłowcy i inteligencja zawodowa zaczęli odgrywać coraz większą rolę. Po wojnie francusko-pruskiej powstało w Kętrzynie wiele nowych inwestycji przemysłowych.

W latach 1851 – 1855 zbudowano szosę łączącą Kętrzyn z Giżyckiem, w okresie 1867 – 1868 miasto otrzymało połączenie kolejowe z Bartoszczami i Giżyckiem, a w roku 1898 spółka założona przez obszarników uruchomiła kolejkę wąskotorową łączącą Kętrzyn z Mrągowem, Rynem i Srokowem. Na miejscu dawnego młyna krzyżackiego wybudowano w roku 1842 nowy młyn, a obok także spichlerz zbożowy. W 1882 roku założono w Kętrzynie cukrownię, a w 1887 roku fabrykę drożdży i browar. W 1867 roku powstała tu prywatna garbarnia, w 1881 – rzeźnia. Ponieważ wkrótce okazała się niewystarczająca, w 1902 roku wybudowano nową „kosztem 200 000 marek”. Wraz z rozwojem przemysłu rosła liczba mieszkańców miasta. W 1886 roku Kętrzyn liczył 7188 osób, a w 1905 roku już 10 054.

W XIX wieku Rastenburg stał się jednym z najbogatszych miast Prus Wschodnich. O skali rozwoju świadczy powiększająca się liczba mieszkańców - w 1820 roku było ich 2300, w 1848 roku 4359, a pod koniec XIX wieku miasto zamieszkiwało już 8115 osób. W tym czasie władze miasta podjęły starania o ulokowanie w mieście garnizonu. Sprowadzenie do miasta garnizonu znacząco wpłynęło na jego rozwój zarówno przestrzenny, jak i gospodarczo-społeczny. Koszary piechoty wybudowano w latach 1897–1898 na gruntach zakupionych od właściciela pobliskiego majątku Gnatowo. Inwestycję realizowała firma budowlana Hautermans & Walter z Torunia. Koszt budowy wyniósł 2,8 miliona marek. Miasto zaciągnęło na inwestycje kredyty, zobowiązało się również do wybudowania mieszkań dla kadry oficerskiej. Ulica, przy której wzniesiono koszary, nosiła wówczas nazwę Cesarskiej. W 1912 r. wybudowano w Kętrzynie kolejne koszary, przeznaczone dla oddziałów artylerii polowej zlokalizowane przy obecnej ul. Chrobrego. Po 1918 r. postanowienia traktatu wersalskiego zakazywały miastom utrzymywać więcej niż jedną jednostkę wojskową, stąd też do 1933 r. w budynkach koszarowych mieściła się szkoła zawodowa i wyższa handlowa (Städtische Berufsschule und Höhere Handelsschule).

Czas rozwoju przerwał XX wiek. Wybuch I wojny światowej rozpoczął długoletni kryzys, który trwał do lat 30. Aż do zakończenia II wojny światowej miasto pozornie znajdowało się na uboczu drugiego wielkiego konfliktu. W rzeczywistości nieopodal granic miasta, pośród mazurskich lasów, powstała główna kwatera Adolfa Hitlera nazywana Wilczym Szańcem, do budowy której zatrudniano mieszkańców Rastenburga.

Podczas drugiej wojny światowej Kętrzyn z uwagi na pobliski „Wilczy Szaniec” był pilnie strzeżony. W latach 1941 – 1945 mieściła się tu centrala telefoniczna kwatery Hitlera, łącząca ją z całą okupowaną Europą. Od września 1939 roku do stycznia 1940 roku przy późniejszej ulicy Sikorskiego znajdował się obóz przejściowy dla jeńców polskich. Ponad dwa tysiące żołnierzy zatrudniono w kętrzyńskiej cukrowni i przy pracach porządkowych w mieście. Więźniowie mieszkali w barakach, spali na gołej ziemi. Jeńców przeniesiono potem do Stalagu I-B w Olsztynku, a częściowo skierowano do przymusowych robót rolnych w różnych miejscowościach Prus Wschodnich. Dziesiątego września 1942 roku lotnictwo radzieckie bombardowało miasto. W końcu stycznia 1945 roku, po zajęciu miasta przez wojska radzieckie, zamek i większa część staromiejskiej zabudowy miasta zostały spalone.

7 maja 1946 roku oficjalnie zmieniono nazwę miasta na Kętrzyn, na cześć Wojciecha Kętrzyńskiego, krzewiciela Polskości Mazur oraz wieloletniego dyrektora Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie.

6.3 KRAJOBRAZ KULTUROWY GMINY I ZABYTKI NIERUCHOME

Na terenie miasta zlokalizowano szereg obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego, a także wojewódzkiej oraz gminnej ewidencji zabytków. Spośród najważniejszych z nich warto wyróżnić:

Kościół pw. św. Jerzego

Obiekt od 1999 roku nosi tytuł bazyliki mniejszej. Rzadki przykład sakralnej architektury obronnej. Swoją dzisiejszą formę i wysokiej klasy sklepienia kryształowe kościół uzyskał w 1515 r.

Kościół orientowany, gotycki, murowany z cegły w układzie polskim na podmurówce z kamienia polnego. Bazylika trójnawowa o pięciu przęsłach. Od południowo-zachodniej strony znajduje się wieża strażniczo-obronna wbudowana w narożnik korpusu. Od południa zaś, między zamknięciem nawy bocznej a prezbiterium wbudowana jest dzwonnica. Sklepienie kryształowe w prezbiterium oparte jest na motywie gwiazdy sześcioramiennej natomiast w korpusie nawowym

i w kaplicy Matki Boskiej Ostrobramskiej (dawniej św. Jakuba) sklepienie ma motyw gwiazdy ośmioramiennej.

We wnętrzu najciekawsze zabytki ruchome to: ambona z 1594 r. w stylu niderlandzkiego manieryzmu; płyta nagrobna pułkownika Christopha Schenka von Tautenburga z 1597 r.: neogotycki ołtarz z obrazem „Ukrzyżowanie” z 1869r. Empora nad zakrystią mieści salę muzealną z historią kościoła. Przy kościele lapidarium z ciekawymi płytami nagrobnymi z XVI-XVII w. Obok kościoła dawna kaplica, ob. kościół ewangelicki św. Jana z ołtarzem z poł. XVIII w. Krzysztofa Froehlicha i odnowioną amboną z XVII w.

Zamek krzyżacki

Budowę obiektu rozpoczęto po 1350 roku (podobnie jak kościół św. Jerzego). Jego budowa trwała do 1370. W 1454 r. został zdobyty przez mieszczan kętrzyńskich. Zamek w XVII wieku był wielokrotnie przebudowywany. Przed I Wojną Światową był on siedzibą kwatery komendanta wojskowego, a następnie urzędu skarbowego. W 1945 roku zamek spłonął, a w latach 1962-1967 mury zamku zostały zrekonstruowane na podstawie zachowanych rycin.

Zamek został zbudowany z cegły, na kamiennej podmurówce i na planie czworokąta 31m x 37 m. Posiadał trzy skrzydła bez wieży i przedzamcza. Główne wejście znajdowało się po stronie zachodniej (od miasta) przez most zwodzony nad fosą. Na północy znajdowało się główne skrzydło zamkowe z piwnicą i trzema kondygnacjami. Parter pełnił funkcje gospodarcze, na piętrze znajdowały się komnaty reprezentacyjne (kaplica, refektarz i izba krzyżackiego prokuratora). Ostatnia kondygnacja stanowiła magazyn. W przypadku oblężenia przebywali tam rycerze mając możliwość wyjścia na ganek obronny wyposażony w miejsca strzelnicze. Mniejsze i węższe skrzydła południowe i wschodnie pełniły głównie funkcje gospodarcze. Istniały tu również pokoje dla gości i kondygnacje obronne. Wejście na piętra umożliwiał drewniany krużganek, który rozmieszczono wokół dziedzińca. Można było z niego wejść również na ganki obronne.

W szesnastym wieku zamek otoczono murem obronnym z trzema basztami. Do dziś zachowały się jedynie niewielkie pozostałości po jednej z baszt.

W ramach prac archeologicznych prowadzonych od 2019 odkryto basztę, która zachowała się w stanie dobrym na wysokość jednej kondygnacji znajdującej się pod ziemią. Wśród odkrytych pozostałości archeologicznych oprócz dużej ilości monet szczególną wartość ma fragment hakownicy wykonanej z brązu, która uległa rozerwaniu.

Obecnie w zamku mieści się Muzeum im. Wojciecha Kętrzyńskiego, opisane szerzej w podrozdziale 6.6.

Miejskie mury obronne z basztą

Kętrzyn otoczono murami miejskimi w latach 1350-1378, po najazdach i zniszczeniach odniesionych w trakcie najazdów litewskich z lat 1344 i 1347. Początkowo były to obwarowania drewniano - ziemne, które stopniowo przekształcano w murowane. Mury obronne zostały w znacznym stopniu zniszczone w 1945 r w. Po wojnie, w latach 60. zostały przywrócone. Do dziś najlepiej zachował się fragment fortyfikacji na tyłach kościoła św. Jerzego, w północno-zachodniej części oraz baszta w północno-wschodnim narożu starego miasta. Obecnie w baszcie znajduje się oddział Muzeum im. Wojciecha Kętrzyńskiego.

Kościół pw. św. Katarzyny

Historia kościoła pod tym wezwaniem sięga XIV wieku. W 1330 roku powstała bowiem kaplica pod wezwaniem św. Katarzyny (zwana z czasem kościołem przedmiejskim) dla pruskich i niemieckich osadników. W późniejszym okresie ją rozbudowano do wielkości kościoła. Był on użytkowany do 1758 roku. W 1781 roku zamieniono go na szpital wojskowy, a w latach późniejszych na spichlerz i magazyn soli. Ze względu na zły stan techniczny i dewastację rozebrano go do fundamentów w 1821 roku. Obecna budowla została wzniesiona w latach 1895-1896 według projektu Friedricha Heitmanna.

Jest to kościół orientowany, neogotycki, trójnawowy, halowy. Wzniesiono go z czerwonej cegły na rzucie prostokąta. Po stronie wschodniej znajduje się węższe i niższe od korpusu nawowego, prosto zamknięte prezbiterium, po stronie zachodniej - smukła kwadratowa wieża o sześciu kondygnacjach (wysokość 58 m). W jej przyziemiu znajduje się kruchta, do której prowadzi portal ostrołukowy, uskokowy, a po obu jej stronach dwie niskie przybudówki. Całość zwieńczono smukłym hełmem

ostroslupowym, zakończonym żelaznym, kutym krzyżem. Korpus nawowy został oszkarpowany, a jego ściany podzielono wąskimi oknami o ostrołukowym kształcie. Nawę i prezbiterium zamknięto dachami dwuspadowymi, krytymi dachówką. Budowla udekorowana została szczytami schodkowo-sterczyńskimi, a także licznymi blendami i tynkowanym fryzem opaskowym. Na parapetach i zwieńczeniach szczytów znajduje się pokrycie ceramiczne w kolorze zielonym. Wnętrze przykryto sklepieniem gwiaździstym.

Kościół pw. św. Jana

Pierwotnie była to kaplica cmentarna wzniesiona w 1480 roku. W ciągu stuleci wielokrotnie poddawano ją przebudowom. W 1546 roku książę Albrecht zaadaptował ją na Szkołę Wielką (zwaną „Królewieckim Gimnazjum”). W tym samym czasie odbywały się tam nabożeństwa w języku polskim (stąd nazywano go Kościołem Polskim). Od 1946 roku jest to kościół ewangelicki, siedziba parafii.

Jest to niewielki, dwukondygnacyjny budynek wzniesiony na rzucie prostokąta. Posadowiono go na podmurowaniu z kamieni polnych i wymurowano z cegły. Całość zamknięto dachem czterospadowym krytym dachówką. W elewacji frontowej znajdują się okna zamknięte łukiem odcinkowym obwiedzione gzymsem. We wnętrzu zachował się drewniany, barokowy ołtarz z 1691 roku (odrestaurowany w 1985 roku).

Budynek Łoży Masońskiej

Mistrz Anton Brillowski zainicjował wybudowanie loży masońskiej w Kętrzynie. W latach 1860-1864 na miejscu dawnej fosy stanął neogotycki budynek. Stał się on nową siedzibą założonej 9 października 1818 r. loży masońskiej, która pod nazwą „Drei Thore des Tempels” oznaczająca „Trzy bramy Świątyni” wchodziła w skład Wielkiej Łoży Narodowej Państwa Pruskiego.

Podczas projektu inspirowano się późnym gotykiem angielskim. Na planie prostokąta umieszczono jednopiętrowy, stosunkowo niewielki gmach. Łoże zdobią nie tylko cztery ośmioboczne wieżyczki, ale również pięcioboczny ryzalit z klatką schodową. Na mocy decyzji władz III Rzeszy loża została rozwiązana w latach 30. XX wieku, a jej majątek przejęło miasto Kętrzyn.

W okresie powojennym w budynku mieścił się dom kultury oraz kino „Bajka”. Obiekt odrestaurowano w 1999 r. Obecnie w loży znajduje się siedziba Stowarzyszenia im. Arno Holza dla Porozumienia Polsko-Niemieckiego, które od 1997 r. zrzesza przedwojennych mieszkańców Kętrzyna ludności polskiej i niemieckiej. Budynek zaadaptowano także na filię Miejskiej Biblioteki Publicznej.

Budynek Ratusza

Pierwszy, gotycki ratusz zbudowano w północnej części rynku starego miasta w 1370 roku. Ze względu na zły stan techniczny w latach 80-tych XVIII wieku dokonano jego rozbiórki. Dopiero w latach 1885-1886, z inicjatywy burmistrza Wiewiórowskiego, wybudowano nowy ratusz.

Neogotycki budynek ratusza usytuowano w południowo-wschodniej części placu. Wzniesiono go na planie zbliżonym do kwadratu z licowanej, czerwonej cegły, na kamiennym cokole. Ten trzykondygnacyjny budynek z użytkowym poddaszem posiada urozmaiconą bryłę. Wejście główne znajduje się od strony południa i poprzedzone jest kamiennymi schodami. Posiada też stylizowany portal sklepiony krzyżowo i zamknięty łukiem pełnym wspartym na ceglanych filarach. Płytki ryzalit środkowy, w którym wejście się znajduje, zwieńczony został ośmioboczną wieżą zegarową przykrytą kopulastym hełmem z latarnią i iglicą na szczycie. W elewacji wschodniej wejście poprzedzone jest niewielkim przedsionkiem zwieńczonym krenelażem. Zamurowane obecnie wejście w elewacji południowej znajdowało się w dostawionej ośmiobocznej stylizowanej baszcie z blankami. Również w ośmiobocznej baszcie pokrytej hełmem z iglicą jest wejście w elewacji zachodniej. Budynek zdobi szereg elementów dekoracyjnych, m.in. pojedyncze, podwójne i potrójne okna (zamknięte prosto, łukiem odcinkowym lub łukiem pełnym) w ozdobnych tynkowanych opaskach, gzymsy opaskowe, metalowe elementy dekorujące szczyty dachu. W basztach znajdują się wąskie okna i płyciny, przypominające otwory strzelnicze.

Stado ogierów

Kętrzyńskie Stado Ogierów zbudowane zostało w 1877 r. Składa się z kompleksu budynków stadniny koni i szczyli się mianem jednej z najdłuższych stajni w Europie: mierzy 200 m długości oraz posiada 162 boksy dla koni.

Do 1945 r. Stado Ogierów w Kętrzynie obsługiwało południowo – wschodnie powiaty Prus Wschodnich. Było obok Georgenburga, Braniewa i Kwidzyna jednym z czterech stad ogierów w Prusach Wschodnich. Głównie hodowano konie rasy wschodnio-pruskiej i trakeńskiej. Dzisiaj stado zajmuje się rasami zimnokrwistymi oraz szlachetnymi.

Szczególnie cenny teren ścisłego centrum miasta wpisany jest do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego. Dodatkowo do gminnej ewidencji zabytków wpisano obszar jako „śródmieście ujęte ulicami: Dworcową, Poczтовую, Bałtycką, Szpitalną, Curie-Skłodowskiej, Wojska Polskiego, Sikorskiego, Daszyńskiego, Powstańców W-wy, Poznańską Wileńską, Warmińską”. Ochroną objęto szereg budynków mieszkalnych, gospodarczych, administracyjnych i przemysłowych, które zostały zweryfikowane w 2021 roku podczas aktualizacji gminnej ewidencji zabytków. Zaktualizowana gminna ewidencja zabytków miasta Kętrzyna została przyjęta Zarządzeniem Nr 290/2021 Burmistrza Miasta Kętrzyn z dnia 24.09.2021 r. Tamże można znaleźć aktualny wykaz zabytków. Należy podkreślić, iż wykaz GEZ jest zbiorem otwartym i podlega ciągłym aktualizacjom. Większość obiektów jest w stanie dostatecznym lub dobrym, należy jednak zwrócić uwagę na konieczną potrzebę rewaloryzacji obiektów w najgorszym stanie technicznym.

W Kętrzynie przy ul. Cmentarnej istnieje czynny cmentarz rzymskokatolicki (dawniej ewangelicki) wpisany do rejestru zabytków, natomiast przy ul. Kasztanowej znajduje się wpisany do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków cmentarz wojenny z czasów I Wojny Światowej. Ponadto, w WEZ figuruje również cmentarz żydowski oraz cmentarz żołnierzy niemieckich, aczkolwiek nie zostały one zidentyfikowane/nie istnieją (niewykluczone jednak, że ślady pochówków znajdują się pod ziemią). Warto zwrócić uwagę, że oprócz dbałości o stare nagrobki konieczna jest pielęgnacja zieleni cmentarnej, wśród której znajdują się liczne stare egzemplarze drzew i krzewów.

Zakres i formy ochrony oraz opieki nad zabytkami przez ich właścicieli i użytkowników reguluje przede wszystkim ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (T.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 710; zm.: Dz. U. z 2021 r. poz. 954.) oraz akty wykonawcze do ustawy, w tym m.in. Rozporządzenie Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie,

restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U. 2021 poz. 731).

Zgodnie z art. 5 ustawy o ochronie zabytków obowiązek zgodnego z przepisami użytkowania i zarządzania obiektem zabytkowym spoczywa na jego właścicielu lub posiadaczu. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Niezależnie od w/w obowiązków użytkownik zabytku jest zobowiązany zawiadomić służby konserwatorskie o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Zgodnie z zapisami art. 36 ustawy o ochronie zabytków, pozwolenia konserwatorskiego wymaga:

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisany do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań archeologicznych;
- przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów,
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisany do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni.;
- poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania;

Art. 36 precyzuje też, że przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa można prowadzić: 1) prace konserwatorskie, 2) prace restauratorskie, 3) badania

konserwatorskie - na podstawie pozwolenia wydanego przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Właściciel lub posiadacz zabytku może wystąpić do właściwego konserwatora zabytków o wydanie w formie pisemnej zaleceń konserwatorskich, pomocnych w przygotowaniu dokumentacji projektowej czy sformułowaniu zakresu planowanych prac. Zalecenia konserwatorskie mają na celu określenie sposobu korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także określenie zakresu dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

Należy podkreślić, że główną zasadą konserwatorską podczas planowania remontu obiektu zabytkowego jest wykonanie go przy użyciu materiałów historycznie uzasadnionych, z maksymalnym zachowaniem substancji zabytkowej i minimalną w nią ingerencją, tj. obowiązuje zasada kontynuacji tradycyjnych materiałów i technologii (w zależności od konkretnego budynku - tj. kamień, cegła, drewno, szkło, dachówka ceramiczna w kolorze ceglano-czerwonym, blacha miedziana, cynkowa lub tytanowo - cynkowa, gont, łupek, tynki, zaprawy i farby, które pozwolą na „oddychanie” muru), charakterystycznych dla okresu powstania obiektu - takie rozpoznanie winno wynikać np. z badań archiwalnych (źródeł ikonograficznych, fotograficznych, pisanych itp.) lub badań konserwatorskich substancji zabytkowej obiektu (dotyczy to głównie prac na elewacji, klatkach schodowych, piwnicach, werandach/balkonach, schodach, balustradach, bramach przejazdowych oraz wobec wszelkiej stolarki otworowej - okna i drzwi) - niedopuszczalne jest stosowanie ahistorycznych materiałów budowlanych np.: stolarka otworowa wykonana z PCV, blachodachówka/gont bitumiczny, czy styropian/wełna do ocieplania zewnętrznego.

6.4 ZABYTKI RUCHOME

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku: 1) wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa; 2) wpisanego do inwentarza muzeum; 3) wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego. (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Najcenniejsze zabytki ruchome wpisane są do rejestru zabytków województwa warmińsko-mazurskiego. Są to głównie wyposażenia kościołów (szczególnie kościoła pw. św. Jerzego), a także zbiory Muzeum im. W. Kętrzyńskiego.

6.5 ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach terenów Kętrzyna. Środowisko kulturowe miasta zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne datowane od epoki pradziejowej do epoki nowożytnej. Stanowiska ewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Szczególne znaczenie ma zespół nawarstwień kulturowych Starego Miasta, obejmujący m.in. teren zamku krzyżackiego, pochodzący z okresu wczesnego średniowiecza oraz obszar stanowiska archeologicznego o chronologii średniowiecznej do nowożytności bezpośrednio przylegającego do obszaru nawarstwień. Natomiast w sąsiedztwie Stada Ogierów odkryto pozostałości broni pochodzącej z okresu średniowiecza (bełt kuszy). Na terenie Kętrzyna w toku analizy dokumentów historycznych ujawniono też szereg stanowisk archiwalnych.

Tematykę ochrony zabytków archeologicznych porusza art. 31. Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, który precyzuje, iż:

1. Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza finansować roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, jest obowiązana, z zastrzeżeniem art. 82a ust. 1 (który brzmi: „Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego udziela osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej zamierzającej realizować działania, o których mowa w art. 31 ust. 1a, dotacji na przeprowadzenie badań archeologicznych oraz wykonanie ich dokumentacji, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych działań.), pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne dla ochrony zabytków archeologicznych.
2. Szczegółowy zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych przy zabytku nieruchomym, o którym mowa w ust. 1, wojewódzki konserwator zabytków ustala w drodze decyzji na wniosek Inwestora.
3. Egzemplarz dokumentacji badań, o których mowa w ust. 1, podlega po ich zakończeniu nieodpłatnemu przekazaniu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

Zapisy dotyczące postępowania w przypadku odkrycia zabytku archeologicznego opisuje art. 32 ustawy:

1. Kto, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany:
  - 1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;
  - 2) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;
  - 3) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

2. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1 pkt 3.

3. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany w terminie 5 dni od dnia przyjęcia zawiadomienia, o którym mowa w ust. 1 pkt 3 i ust. 2, dokonać oględzin odkrytego przedmiotu.

4. Jeżeli w terminie, określonym w ust. 3, wojewódzki konserwator zabytków nie dokona oględzin odkrytego przedmiotu, przerwane roboty mogą być kontynuowane.

5. Po dokonaniu oględzin odkrytego przedmiotu wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję:

1) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot nie jest zabytkiem;

2) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot jest zabytkiem, a kontynuacja robót nie doprowadzi do jego zniszczenia lub uszkodzenia;

3) nakazującą dalsze wstrzymanie robót i przeprowadzenie, na koszt osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej finansującej te roboty, badań archeologicznych w niezbędnym zakresie.

6. Roboty nie mogą być wstrzymane na okres dłuższy niż miesiąc od dnia doręczenia decyzji, o której mowa w ust. 5 pkt 3.

7. Jeżeli w trakcie badań archeologicznych zostanie odkryty zabytek posiadający wyjątkową wartość, wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o przedłużeniu okresu wstrzymania robót. Okres wstrzymania robót nie może być jednak dłuższy niż 6 miesięcy od dnia doręczenia decyzji, o której mowa w ust. 5 pkt 3.

8. Po zakończeniu badań archeologicznych, o których mowa w ust. 5 pkt 3, wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję pozwalającą na kontynuację przerwanych robót.

Zgodnie z art. 33 ust. 1. kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta). Pkt 2. precyzuje, że Wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1. Zgodnie z ust. 3 w terminie 3 dni od dnia przyjęcia zawiadomienia, o którym mowa w ust. 1 i 2, wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany dokonać oględzin znalezionego przedmiotu i miejsca jego znalezienia oraz, w razie potrzeby, zorganizować badania archeologiczne.

6.6 PLACÓWKI MUZEALNE

W Kętrzynie zlokalizowane jest Muzeum im. Wojciecha Kętrzyńskiego z siedzibą na zamku. W placówce gromadzone są zbiory związane przede wszystkim z historią miasta i regionu. Dużą ich część stanowią eksponaty z dziedziny sztuki, rzemiosła artystycznego, historii oraz archiwalia zabezpieczone w pierwszych latach powojennych przez założycielkę Muzeum Z. Licharewą. Dzięki temu zabytki o dużej nieraz wartości historycznej zostały ocalone od zniszczenia i rozproszenia. Były to m.in. przedmioty pochodzące z wyposażenia okolicznych pałaców i dworów, zniszczonych i rozszabrowanych kościołów, archiwum magistratu, szczątki kolekcji Heimatmuseum Rastenburg i Prussia Museum z Królewca.

W późniejszych latach działalności Muzeum zabytki pozyskiwano drogą zakupów, darowizn i planowych badań (archeologia). Dział archeologiczny posiada zbiory pochodzące zarówno z prowadzonych przez pracowników badań wykopaliskowych, jak i zbiory pochodzące z rozproszonej kolekcji przedwojennego Heimatmuseum Rastenburg czy szczątki kolekcji Prussia Museum z Królewca.

Wśród zbiorów artystycznych na szczególną uwagę zasługują: kolekcja rzeźb z końca XV w., epitafia z XVI-XVIII w., chorągwie pogrzebowe: Fryderyka Groebena, uczestnika bitwy pod Wiedniem i jedyna zachowana z terenu dawnych Prus chorągiew pogrzebowa dziecka z wizerunkiem zmarłego w wieku trzech lat Botho Eulenburga,

kolekcja sprzętów cynowych z XVIII-XX w. oraz kolekcja zabytków zabezpieczonych w okolicznych dworach i pałacach. Z eksponatów numizmatycznych dużą wartość historyczną przedstawia fragment jednego z trzech skarbów monet ukrytych w 1626r. w pobliżu murów miejskich, zbiór dawnych pieczęci miejskich i cechowych, kolekcja monet i medali z XVII-XIX w. oraz zbiór monet i banknotów zastępczych z początku lat 20-tych XX w.

W zbiorach działu etnografii znajdują się m.in.: tradycyjne sprzęty używane do niedawna na wsi mazurskiej oraz kolekcja osiemnastowiecznych kafli piecowych. Na uwagę zasługuje także ciekawa kolekcja geologiczna zgromadzona przez Z. Licharewą. Gromadzone w Muzeum zdjęcia, pocztówki i materiały dokumentacyjne są cennym źródłem dla poznania historii miasta i regionu. Biblioteka muzealna posiada oprócz literatury fachowej m.in. zbiór starodruków z XV-XIX w., bogate zbiory wydawnictw poświęconych historii regionu oraz unikatowe egzemplarze miejscowej prasy z XIX i XX w. Szczególnie cenny jest zbiór rękopisów z XVII-XXw. z archiwów kościelnych i archiwum magistratu.

6.7 ELEMENTY DZIEDZICTWA NIEMATERIALNEGO

UNESCO definiuje dziedzictwo niematerialne jako zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Jest to pojęcie trudno definiowalne w stosunku do konkretnych wytworów kultury, jednak jego waga dla lokalnej społeczności jest ogromna, gdyż jest ono źródłem poczucia tożsamości i kulturowej ciągłości.

Dziedzictwo niematerialne obejmuje takie przejawy zachowań kulturowych i ich wytworów jak: tradycje i przekazy ustne (w tym język jako narzędzie przekazu), spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem itp. Regionalna tożsamość kulturowa jest traktowana jako główny rodzaj tożsamości zbiorowej, która w oparciu o przesłanki historyczne i walory kulturowe wyznacza syndrom różnorodnych cech specyficznych dla ściśle określonej

zbiorowości lokalnej, wraz z określeniem jej unikalności. Podkreślić należy też wielokulturowość historyczną miasta, która przejawia się m.in. przez organizację imprez związanych z mniejszościami narodowymi i etnicznymi (np. Ukraiński Jarmark Folklorystyczny czy też Kaziuki-Wilniuki).

7. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY - ANALIZA SWOT

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę SWOT słabych i mocnych stron Miasta Kętrzyn, a także szans i zagrożeń.

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • Położenie Miasta sprzyjające rozwojowi turystyki • Przygraniczna lokalizacja • Położenie na terenach chronionej przyrody • Dobra drogowa i kolejowa dostępność komunikacyjna • Siedziba gminy jest jednocześnie siedzibą powiatu oraz regionalnym centrum administracyjnym, handlowym i usługowym • Interesujące obiekty zabytkowe – kościoły, zamek, zespoły zabudowy • Wpisany do rejestru zabytków układ Starego Miasta 	<ul style="list-style-type: none"> • Zanedbania w zakresie stanu technicznego części obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków • Niewielkie zrozumienie społeczne dla problematyki ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego • Niewielkie środki w budżecie Miasta na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego w stosunku do liczby obiektów objętych ochroną • Niewielka popularyzacja wiedzy z zakresu ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego • Brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych

<ul style="list-style-type: none"> • Obecność stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków • Zachowane obiekty sakralne oraz nekropolie o wysokiej wartości kulturowej • Historyczna wielokulturowość Miasta • Obecność szlaków turystycznych • Czystość środowiska • Dobrze rozwinięta baza noclegowa • Wykorzystywanie funduszy unijnych przez władze Miasta • Zainteresowanie historią i kulturą regionu wśród władz Miasta • Odbywające się regularnie imprezy kulturalne • Lokalne tradycje i zwyczaje, kultywowane wśród mieszkańców miasta • Aktywna działalność organizacji pozarządowych • Często aktualizowana strona internetowa 	<ul style="list-style-type: none"> • Zbyt duża sezonowość turystyki • Brak obwodnicy miejskiej
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • Zwiększenie środków budżetowych Gminy na działania związane z ochroną zabytków • Pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł (w tym unijnych) na prace konserwatorskie zabytków • Szersza promocja walorów kulturowych i przyrodniczych Miasta, przyciągająca turystów • Wzrastająca świadomość mieszkańców w zakresie poprawy estetyki Miasta 	<ul style="list-style-type: none"> • Degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie elementów nowej zabudowy nienawiązujących do charakteru regionu • Zmiany w układzie urbanistycznym związane z nową zabudową • Niewłaściwe działanie inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych • Zła sytuacja finansowa wielu użytkowników obiektów zabytkowych

• Wzrost poszanowania dla obiektów posiadających walory historyczne • Współpraca międzyregionalna oraz międzynarodowa (np. w zakresie dobrych praktyk) • Zachowanie tożsamości regionalnej mieszkańców od edukacji szkolnej poprzez festyny, lokalne święta, konkursy • Powstawanie i dalszy rozwój istniejących organizacji pozarządowych • Tworzenie systemu informacji turystycznej oraz jednolitej identyfikacji wizualnej obiektów zabytkowych • Komplementarność Programu Gminnego z Programem Opieki nad Zabytkami dla Województwa Warmińsko-Mazurskiego	• Niewłaściwe stosowanie nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach zabytków • Niezbyt skuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska • Zwiększony ruch turystyczny powodujący degradację środowiska naturalnego • Zanieczyszczenie środowiska związane ze zwiększoną liczbą pojazdów • Zanik tradycji i tożsamości regionalnych • Migracje ludności • Częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego • Niestabilność finansów publicznych i przepisów z nimi związanych • Klęski żywiołowe i inne zdarzenia losowe • Akty wandalizmu

8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA KĘTRZYN

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Kętrzyn formułuje szereg długofalowych celów działań samorządu w zakresie opieki nad zabytkami gminnymi. Wyznaczone kierunki i zadania powstały w oparciu o konsultacje z władzami Miasta i uwzględniają specyfikę dziejów Kętrzyna, charakter jego dziedzictwa kulturowego oraz są zgodne z celami wyznaczonymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

W związku z dużą atrakcyjnością turystyczną terenów Miasta, w celu jak największej przydatności niniejszego dokumentu dla potrzeb rozwoju turystyki

w wymienionych tu założeniach postawiono przede wszystkim na realność poszczególnych działań i uwzględniono wyznaczone wcześniej kierunki rozwoju. Dzięki temu istnieją możliwości realizacji poniższych priorytetów w najbliższym horyzoncie czasowym.

Zdecydowana większość obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków nie stanowi własności gminnej, zatem wpływ samorządu na inwestycje przy tych obiektach jest bardzo ograniczony. Niemniej, na miarę możliwości budżetowych, sukcesywnie przeznaczane są środki na rewaloryzację zabytków. W ubiegłych latach przeprowadzono renowację Zamku w Kętrzynie wraz z otoczeniem, czy też termomodernizację budynku Szkoły Podstawowej nr 1 przy ulicy Kopernika 12 w Kętrzynie. Oba obiekty znajdują się w rejestrze zabytków. Po przejęciu w 2013 roku nieruchomości kolejowych od PKP dokonano również renowacji dworca kolejowego wpisanego do rejestru zabytków. Ze środków gminnych (przy wsparciu środków z Unii Europejskiej) zmodernizowano kino „Gwiazda”, wpisane do WEZ. Przeprowadzono także remont i modernizację budynku Ratusza. W ubiegłych latach wykonano również prace remontowe przy budynku Łoży Masońskiej (m. in. remont elewacji oraz dachu). Celem wyeksponowania najcenniejszych obiektów zabytkowych wykonano iluminacje Ratusza, Łoży Masońskiej, bazyliki św. Jerzego, kościoła św. Katarzyny, Zamku Krzyżackiego oraz kina „Gwiazda”.

PRIORYTET I – DBAŁOŚĆ O ZACHOWANIE ISTNIEJĄCYCH WALORÓW ZABYTKOWYCH

Cel szczegółowy I.1 Bezpośrednie wsparcie dla rewaloryzacji obiektów zabytkowych

Działania:

1. Przeznaczanie środków finansowych z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków na mocy uchwały Rady Miejskiej Nr LII/282/09 Rady Miejskiej w Kętrzynie z dnia 29 września 2009 r. zmienionej uchwałą Rady Miejskiej w Kętrzynie Nr LXI/373/14 z dnia 23 stycznia 2014 r. i Uchwałą Nr XL/288/2021 Rady Miejskiej w Kętrzynie z dnia 30 czerwca 2021 r.,
2. Przeprowadzanie działań rewitalizacyjnych obiektów zabytkowych będących pod administracją Gminy. Najbliższą planowaną inwestycją jest rozbudowa i przebudowa budynku przy ul. Sikorskiego 46 (znajduje się w rejestrze

- zabytków) na centrum opiekuńczo- mieszkalne Kętrzyński Dom Wsparcia. Inwestycja przewidziana jest na lata 2021-2022. W uzupełnieniu do przeprowadzonej renowacji Zamku w Kętrzynie planuje się dalsze prace inwestycyjne obejmujące m. in. rewitalizację dziedzińca Zamku oraz przystosowanie pomieszczeń piwnicznych i strychu Zamku na cele ekspozycyjne. Zamierza się również przeprowadzić renowację średniowiecznych murów obronnych, a także termomodernizację i remont stanowiącej część tych murów baszty średniowiecznej,
3. Współpraca z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków przy identyfikacji i realizacji zadań związanych z ochroną zabytków zlokalizowanych na terenie Gminy,
  4. Wspólne działania z Powiatowym Urzędem Pracy w celu wykorzystania osób bezrobotnych do prac pielęgnacyjnych przy obiektach zabytkowych (np. terenach cmentarnych).

Cel szczegółowy I.2 Odpowiednia ekspozycja i promocja najcenniejszych obiektów

Działania:

1. Stworzenie jednolitego systemu identyfikacji wizualnej w postaci oznaczeń, tablic, drogowskazów itp., w tym wykorzystania nowoczesnych technologii informatycznych i lokalizacji GPS i kodów QR,
2. Publikowanie folderów, ulotek oraz innych materiałów przybliżających mieszkańcom i turystom zasoby historyczne Gminy,
3. Unowocześnienie istniejących iluminacji obiektów oraz tworzenie nowych, również z wykorzystaniem prezentacji multimedialnych i muzycznych.

Cel szczegółowy I.3 Dbłość o ład przestrzenny i krajobraz kulturowy

Działania:

1. Ścisłe powiązanie działań przy obiektach zabytkowych z dokumentami planistycznymi,
2. Odpowiednia konserwacja zabytkowej zieleni stanowiącej krajobraz kulturowy,
3. Realizacja zasad ochrony konserwatorskiej w odniesieniu do historycznego układu urbanistycznego,
4. Regularna aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków w porozumieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków.

5. Aktualizacje Gminnego Planu Ochrony Zabytków na Wypadek Konfliktu Zbrojnego i Sytuacji Kryzysowych.

Cel szczegółowy I.4 Określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych

Działania:

1. Przekazywanie właścicielom i dysponentom obiektów zabytkowych informacji o możliwościach pozyskiwania dodatkowego wsparcia finansowego (zwłaszcza z funduszy europejskich),
2. Podjęcie działań w celu znalezienia użytkowników dla zdegradowanych obiektów zabytkowych.

Cel szczegółowy I.5 Edukacja społeczeństwa w zakresie zachowania dziedzictwa kulturowego

Działania:

1. Wspieranie działalności instytucji kultury i organizacji pozarządowych podejmujących zadania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego,
2. Organizacja spotkań, mających na celu upowszechnienie wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa kulturowego,
3. Wsparcie akcji mających na celu odrestaurowanie lub uporządkowanie obiektów zabytkowych, cennych z punktu widzenia lokalnej społeczności oraz propagowanie lokalnej kultury i tradycji dziedzictwa kulturowego.

PRIORYTET II – ROZWÓJ TURYSTYKI W GMINIE W OPARCIU O BOGACTWO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Cel szczegółowy II.1 Rozwój produktów turystycznych opartych na walorach dziedzictwa kulturowego

Działania:

1. Rozwijanie istniejących produktów turystycznych opartych na szlakach turystycznych, kulturowych lub ścieżkach edukacyjnych,

2. Tworzenie nowych produktów, ze szczególnym uwzględnieniem innowacyjnych form turystyki bądź aktywności mogących przyciągnąć turystów - np. turystyka eksploracji, geocaching, gry miejskie, gry wojenne,
3. Tworzenie szlaków turystycznych związanych z historycznymi postaciami z terenów gminy,
4. Organizacja lub kontynuacja organizacji imprez masowych, związanych z lokalnym zasobem zabytkowym i kulturalnym,
5. Organizacja imprez lokalnego zasięgu, przybliżających mieszkańcom miasta i regionu lokalne wartości historyczne. Należą do nich np.:
  - zadania publiczne z zakresu kultury i ochrony dziedzictwa narodowego takie jak: Regionalny Ukraiński Jarmark Folklorystyczny „Z Malowanej Skrzyni”, „Regionalny Koncert Szewczenkowski”, zadanie publiczne p.n. „Ocalić od zapomnienia” , Jarmark średniowieczny na św. Jakuba, Walkiria – Mazurski Piknik Militarny,
  - Kaziuki-Wilniuki na Ziemi Warmińsko-Mazurskiej.
6. Postawienie na innowacyjność projektów w celu wyróżnienia się spośród miast konkurencyjnych.

Cel szczegółowy II.2 Wykorzystanie Internetu i multimediiów w celu nowoczesnej promocji walorów zabytkowych

Działania:

1. Dbanie o aktualizację miejskiej strony www,
2. Wykorzystanie nowoczesnych technologii dostępnych w profesjonalnych serwisach internetowych, a także w urządzeniach mobilnych,
3. Rozwój systemu informacji przestrzennej z warstwą informacyjną na temat obiektów zabytkowych wchodzących w skład Gminnej Ewidencji Zabytków oraz udostępnienie go na forum publicznym,
4. Opracowanie interaktywnej mapy dziedzictwa kulturowego,
5. Kontynuacja komunikacji internetowej poprzez korzystanie z serwisów Facebook, YouTube i innych form interakcji.

Cel szczegółowy II.3 Wzrost popularności Kętrzyna wśród turystów

Działania

1. Stworzenie pełnowartościowych wersji językowych serwisów gminnych poświęconych najcenniejszym zabytkom (angielski, rosyjski, niemiecki),
2. Umieszczenie wielojęzycznych tablic informacyjnych w wybranych punktach,
3. Opracowanie koncepcji promocji gminy, jako miejsca idealnego dla turysty jednodniowego i weekendowego,
4. Kontynuacja działalności Centrum Informacji Turystycznej.

Cel szczegółowy II.4 Promocja na forum krajowym i zagranicznym

Działania:

1. Walory zabytkowe i kulturowe jednym z podstawowych elementów promocji gminy na różnego rodzaju targach, sympozjach i konferencjach,
2. Udziały w konkursach na najlepiej zadbane zabytki, najciekawszy produkt turystyczny itp.,
3. Współpraca z mediami, zarówno tradycyjnymi, jak i internetowymi.

Cel szczegółowy II.5 Poprawa dostępności obiektów zabytkowych dla osób ze szczególnymi potrzebami, w tym osób niepełnosprawnych

Działania:

1. Przystosowanie obiektów zabytkowych poprzez zapewnienie minimalnych wymagań w zakresie architektonicznym, cyfrowym i informacyjno-komunikacyjnym dla osób ze szczególnymi potrzebami, w tym niepełnosprawnych,
2. Wykorzystanie dźwięków, muzyki i audioprzewodników w celu przedstawiania informacji o obiektach zabytkowych osobom niewidomym i niedowidzącym.

W związku z trudnością dokładnego oszacowania możliwości finansowych gminy w poszczególnych latach, w początkowym okresie obowiązywania programu miasto Kętrzyn planuje kontynuować działania mające na celu wykorzystanie zabytków w celach promocyjnych i edukacyjnych. Zaangażowanie inwestycyjne będzie wzrastało w zależności od możliwości finansowych gminy.

Na bieżąco w każdym roku budżetowym gmina przeznaczają środki na działania związane z lokalną kulturą, zarówno poprzez działalność szkół, bibliotek, ośrodków kultury, jak i organizację imprez bazujących na miejscowym dziedzictwie kulturowym.

W związku z faktem posiadania przez gminę Planu Ochrony Zabytków na Wypadek Konfliktu Zbrojnego i Sytuacji Kryzysowych (zaktualizowany w 2021 roku) przewiduje się, że w trakcie obowiązywania programu, w miarę potrzeb będzie on podlegał aktualizacji.

Gmina corocznie stara się zabezpieczać środki w budżecie na dotacje związane z remontami obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Szczegóły zawarte są w uchwale przyjętej przez Radę Miejską (Nr LII/282/09 Rady Miejskiej w Kętrzynie z dnia 29 września 2009 r. zmieniona uchwałą Rady Miejskiej w Kętrzynie Nr LXI/373/14 z dnia 23 stycznia 2014 r. i Uchwałą Nr XL/288/2021 Rady Miejskiej w Kętrzynie z dnia 30 czerwca 2021 r). Na podstawie tej uchwały można ubiegać się o dofinansowanie następujących prac przy obiekcie wpisanym do rejestru zabytków:

- a. sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- b. przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych;
- c. wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- d. opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- e. sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrza;
- f. zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- g. stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- h. odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- i. odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności;
- j. odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- k. modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- l. wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- m. uzupełnienie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;

- n. działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- o. zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w lit. a - n;
- p. zakup i montaż instalacji przeciw włamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

W ramach środków własnych gmina przeprowadzać będzie analizę zagospodarowania przestrzennego podczas aktualizacji dokumentów strategicznych, takich jak np. miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Szczególna uwaga zostanie zwrócona na zachowanie zabytkowego układu urbanistycznego Kętrzyna.

W miarę pojawiających się możliwości dofinansowania gmina planuje korzystać z funduszy unijnych, szczególnie dzięki zapisom w Regionalnym Programie Operacyjnym dla województwa warmińsko-mazurskiego. Dzięki tym środkom możliwe będzie np. dostosowywanie obiektów dla osób ze szczególnymi potrzebami (w tym niepełnosprawnych), a także wprowadzenie innowacyjnych form turystyki.

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zadania opisane w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Miasta Kętrzyn powinny być realizowane poprzez wspólne działania władz samorządowych, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Powiatowego Urzędu Pracy, właścicieli oraz zarządców obiektów, parafie, organizacje pozarządowe i stowarzyszenia, w ramach posiadanych przez te jednostki kompetencji, praw i obowiązków wynikających z obowiązujących przepisów prawnych.

Ze strony Miasta Kętrzyn zadania będą wykonywane bądź wspierane przez miejskie jednostki organizacyjne (szkoły, przedszkola, miejskie placówki kultury - np. biblioteka) oraz wydziały Urzędu Miejskiego w ramach zadań własnych, poprzez istniejące i planowane instrumenty:

- prawne (np. poprzez uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów o wartościach artystycznych i zabytkowych, prowadzenie gminnej ewidencji zabytków, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków),
- finansowe (np. udzielanie dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i prace budowlane przy zabytkach, środki budżetowe na zadania własne z przeznaczeniem na remonty i modernizacje zabytków będących własnością Gminy, korzystanie z programów uwzględniających dofinansowanie z środków zagranicznych, nagrody, ulgi finansowe),
- społeczne (działania stymulujące np. w zakresie edukacji, promocji, informacji, działań sprzyjających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami oraz rozwojem turystyki),
- kontrolne (m.in. monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego – gminnej ewidencji zabytków),
- koordynacji (m.in. poprzez realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z gminami sąsiednimi, ośrodkami naukowymi i akademickimi, związkami wyznaniowymi).

10. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Na mocy art. 87 ust. 1 i ust. 5 *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest sporządzany na okres 4 lat, co 2 lata wójt (burmistrz, prezydent) sporządza sprawozdanie z jego realizacji, które przedstawia Radzie Gminy. Wskazane jest, aby sprawozdania z realizacji Programu były przekazywane do wiadomości Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Sprawozdanie

powinno określać poziom realizacji gminnego programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym np. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu Miasta na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach,
- liczba obiektów poddanych tym pracom,
- poziom (w %) objęcia terenu Miasta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych,
- liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń, imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.
- liczba osób zatrudnionych w agroturystyce i dziedzinach związanych z ochroną zabytków,

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż ważne jest, aby gminy również z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w swoich budżetach środków w rozdziale 92120 - Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami.

Jest to o tyle istotne, iż duża część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne zabezpieczanie środków z budżetu gminy pozwoli na podjęcie powolnych, ale systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 w/w Ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej w/w tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury oraz programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków
- dotacje wojewódzkie
- dotacje powiatowe
- dotacje gminne
- inne źródła

Źródła zagraniczne:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych (Wojewódzki Regionalny Program Operacyjny)
- Program Infrastruktura i Środowisko
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Fundusz EOG

Uwaga! Wskazane powyżej możliwości wsparcia finansowego mają charakter informacyjny. W celu znalezienia dokładnych szczegółów oraz odpowiedniej formy dofinansowania na określone zadania należy dotrzeć do dokumentów programowych oraz kryteriów przyznawania dotacji, ponieważ co roku mogą one ulegać zmianom.